

339

NYELVTANUNK HELYESÍRÁSUNK

TERJÉK LÁSZLÓ

L. sz. 1958. } 1940. ápr. 13.
ár 6.30

NYELVTANUNK

HELYESÍRÁSUNK

T. 74.

TERJÉK LÁSZLÓ
All. felsőipariskolai tanár

Szeged, 1940.

SZEDEDI TUDOMÁNYEGYETEM
 Magyar Nyelvtudományi intézetének könyvtára

Lek. napló: Via 82 339

csoport: _____ szám: _____

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000819306

Magyar Nyelvtudományi Intézetének Könyvtára

Lekári szám: 3273

228 T

Előszó.

Könyvem megírásában kizárólag gyakorlati szempontok vezettek. Többéves tapasztalataimból tudom, hogy a négy középiskolát végzett növendékek jórésze a helyesírás leg-
elemibb részével sincs tisztában. Korábbi tapasztalataim csak megerősítést nyertek az elmúlt tanévben, amikor mintegy 400 felsőipariskolai növendék első magyar dolgozatából alig százat találtam elfogadhatónak a helyesírási hibák miatt. A könyvemben is alkalmazott módszert követve, évvégére a jó dolgozatok száma már háromszázra szökött fel. Ez a siker bátorított arra, hogy módszeremet könyvalakban is a tanuló-
ifjúság és a nagyközönség rendelkezésére bocsássam.

Vezérlő szempontjaim a következők voltak: Igyekeztem olyan nyelvtant írni, amelyben a leglényegesebb részek foglaltatnak s annak tartalmát úgy csoportosítottam, hogy azt a növendék és egyúttal a nagyközönség is nagyobb erőfeszítés nélkül átfoghassa. Az egyes nyelvtani részekkel kapcsolatban erősen kiemeltem a szorosan hozzájuk fűződő helyesírasi szabályokat, hogy a tanultakat helyesírásunkban azonnal érvényesíthessük. Ezt a célt szolgálják az utánuk található példák és gyakorlatok is. — Alapul a Magy. Tud. Akadémia legújabb helyesírasi szabályait vettem, azoktól sehol el nem tértem. —

Bizakodva bocsájtom tehát útjára könyvemet, hogy segítő jóbarátja legyen mindnyájunknak, akik még nem tanultuk meg jól, vagy akik már elfeledtük édes anyanyelvünk helyesírását.

A szerző.

Nyelvrokonság.

Már a legrégebbi időkben az egyének a családokba, a családok pedig törzsekbe tömörültek. A mai nyelvtudomány ugyanígy csoportosítja a földtekén élő különböző népek nyelvét is. Nyelvi szempontból az egyes népek nagyobb nyelvcsaládokba, az utóbbiak még nagyobb nyelvtörzsekbe (*nyelvcsoporthoz*) tartoznak.

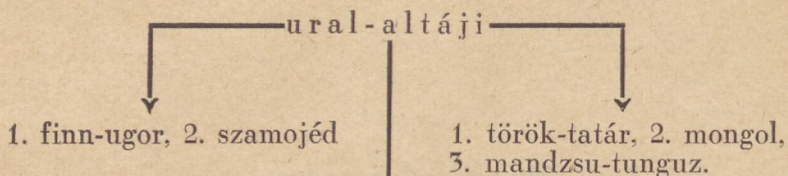
Egy-egy nyelvcsaládba, illetve azok nagyobb közösségeibe, a nyelvtörzsekbe, csak egymással rokonságban álló népek nyelve sorolható. A nyelvtudomány rokonnelvűeknek nevezi azoknak a népeknek a nyelvét, amelyeknek nyelvtani rendszere és legősibb szókészlete egymáshoz hasonló.

A magyar és a finn nyelvtani rendszere és legősibb szókészlete hasonló, tehát nyelvi rokonságban állnak. Ma azonban már nem értik egymás nyelvét. Ennek oka, hogy a folytonos vándorlások alkalmával más népekkel érintkezett a magyar és másokkal a finn. Az állandó idegen hatás következtében egyre bővült mind a két nyelv szókészlete. Később a kialakuló nemzeti szellem és a különböző nyelvújítások alakították a magyar és a finn nyelvet egyaránt, úgy, hogy ma már rokonságukat is csak az összehasonlító nyelvtudomány segítségével igazolhatjuk. Az összehasonlító nyelvtudomány bebizonyította, hogy a kezdetleges műveltség idejében használt fogalmakat (testrészek, fő- és sorszámok, családtagok elnevezése) ma is azonos szavak jelzik mindkét nyelvben.

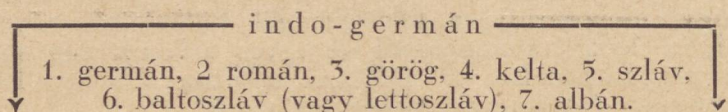
A különböző európai népek nyelvét két nagy nyelvtörzsbe csoportosíthatjuk:

1. ural-altáji (másképp *turáni*)
2. indo-germán (másképp *árja*).

Az ural-altáji nyelvtörzsekbe tartozó nyelvcsaládok táblázata a következő:

Az indo-germán nyelvtörzs 7 európai családját pedig az alábbi táblázat mutatja:

Az itt felsorolt nyelvcsaládokhoz tartoznak a különböző európai népek. Pl. a germán nyelvcsalád tagjai a német, angol, dán, holland, svéd és norvég. Román nyelvek a francia, olasz, spanyol, portugál, oláh és rétoromán. Szláv nyelvek: orosz, lengyel, szerb, horvát, bolgár, cseh, tót és vend.

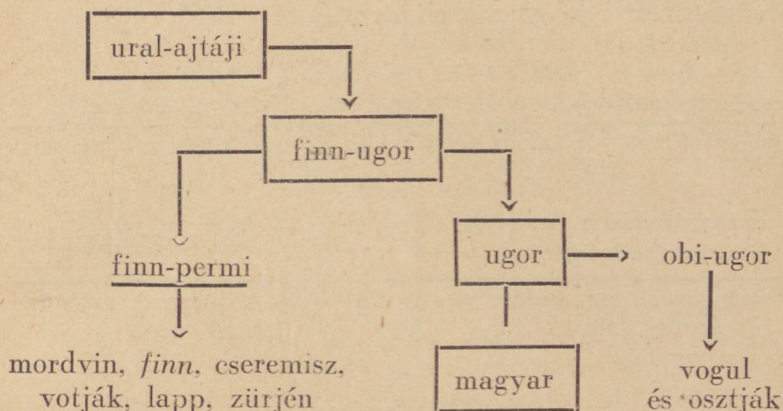
A magyar nyelv eredete.

Az urali együttélés korát Kr. e. 4000-ig vezethetjük vissza. Azonban írott emlékeink még a későbbi finn-ugor korból (Kr. e. 2000—2500) sem maradtak reánk s így csak következtetésekre vagyunk utalva nyelvünk eredetét illetőleg.

A finn-ugorok őshazájának kérdésében sem egyezik a kutatók véleménye. Legvalószínűbb, hogy a finn-ugorok őshazáját a Volga középső folyása körül kell keresnünk, mivel nyelvrokaink egy-egy töredéke még ma is ezen a vidéken él.

Ami nyelvünk finn-ugor eredetét illeti, ezt az összehasonlító nyelvtudomány kétséget kizáróan bebizonyította. Tudnunk kell azonban, hogy a finn-ugor nyelvcsaládba tartozó nyelvek nem egyszeri, hanem többszörös szét-

válás eredményei, amit alábbi táblázatunk is szemléltet:

Tehát az első csoportból az ugor, a másodikból a finn-permi nyelvek keletkeztek. Az ugor ág egyenes lezármazottjai a magyar, vogul és osztják. Ezek sem váltak ki egyszerre az ugor ágból. Legelőször a magyar és csak később a vogul és osztják, amelyeket obi-ugor nyelveknek nevezünk, mivel e két nép az Ob folyó környékén él még ma is igen csekély számban.

Nyelvünk fejlődéstörténete.

Láttuk, hogy a különböző népek rokonságának megállapításával az összehasonlító nyelvtudomány foglalkozik. A nyelvek történetére és fejlődésére azonban a nyelvtudomány másik ága, a történeti nyelvtudomány derít világot. Ennek segítségével ismerhetjük meg a magyar nyelv fejlődéstörténetét is.

A történeti nyelvtudomány megállapításai szerint nyelvünk rengeteg változáson ment keresztül, amíg hazánk mai területére érték őseink. A honalapítás után is szüntelenül változott nyelvünk és csak hosszú századok múltán alakult ki a mai magyar nyelv. Fejlődése még most sincs lezárva, minthogy az élő nyelvek állandó változásnak vannak kitéve.

Külső hatások. Alábbi táblázatunkban vázlatosan tüntetjük fel a finn-ugor eredetű magyar nyelvünket ért idegen hatásokat:

Kr. e. III. évezredben	Kr. e. II. évezredben	Kr. e. I. évezredben
I. indoiráni hatás	II. indoiráni hatás	I. bolgár-török (ting-ling) hatás

Kr. u. I. századtól a Kr. u. VI. század végéig	a VI.—IX. században
II. bolgár-török (hún, szabír és kazár) hatás	iráni (alán és perzsa), arab és bizánci hatás

X.—XI. században
germán (német), szláv (szlovén, bolgár-szláv, cseh) és román (latin és olasz) hatás

XII. és XIII. században	XIV. és XV. sz.-ban
az előző hatások folytatása és francia hatás	újabb olasz hatás

XVI. és XVII. században	XVIII.—X.X. században	XX. században
oszmán-török hatás	német hatás	vegyes európai hatás

Mint a fenti vázlatból is látjuk, nyelvünk igen sok idegen hatásnak volt kitéve. Legrégibb kölcsönszavaink a Kr. e. III. évezredben átvett *víz, ház, réz, vas*, stb., majd a II. évezredben átvett *üsző, méh, méz, arany, ezüst, varjú*, stb. indoiráni szavak. Jövevényszavaink legnagyobb része azonban az ugor, vagy másképp bolgár-török nyelvekből származik. A Kr. e. I. évezredben az urali hazában a kezdetleges kultúrájú urali magyarság a kínaiak által ting-ling-nek nevezett ogur-török néppel keveredett, átvette annak műveltségét és szavait, így az összes *gy*-vel kezdődő szavakat, mint *gyűrű, gyűszű, gyümölcs, gyöngy, gyárt, gyáva, gyász*, stb., azután *sereg, sátor, seprő; kölok, dél, ökör, iker, tenger, bicsak, csákány*, stb. szavakat. A Kr. u. I.—VI. században, különösen az V. és VI. században történő szabír csatlakozás

folytán újabb bolgár-török elmek kerülnek nyelvünkbe, mint például a *szél, szőlő, alma, bor, dió, körte, kőris, som, ír, betű, kölcsön*; általában a föld- és kertművelésre vonatkozó szavak nagyobb része. Ugyanebben az időben a szomszédos iráni (kaukázusi) népek nyelvéből is kölcsönöztünk, így az alán nyelvből a *vért, kard, üveg, vám, híd, asszony, méreg*, stb. szavakat.

A honfoglaláskor és a kereszténység terjesztésekor, tehát a X. és XI. században részint az itt talált szlávok, részint a behívott papok német, cseh, latin és olasz nyelvkincséből vettek át sokat ősaink. Különösen az állam- és egyházszervezésnél nélkülözhetetlen szavakat. Így a szlovén nyelvből származnak, még a X. századból, az *alamizsna, apáca, apostol, bérnál, malaszt, püspök plébános, kámzsa, udvar, király, meggye, ispán*, stb. Ugyancsak a X. századból valók a bolgár-szláv *kereszt, fészület, barát, szent, angyal, szerda, szombat, péntek*, stb. szavak.

A XI. században működő idegen papok nyelvéből a latin *kántor, próféta, templom, mártir, parókia, iskola, mester*, stb., az olasz *ereklye, pogány*, a német *herceg, polgár, molnár, malom*, stb., a cseh *dusnok, érsek*, stb. szavakat vettük át.

A XII. században megtelepedett premontrei szerzetesek francia szavakkal: *Tállya, kilincs, lakat*, stb., az Anjouk és Mátyás király olasz művészei és tudósai pedig olasz szavakkal: *piac, tárgy, cédula, pálya*, stb. növelték nyelvünk szókincsét.

A 150 évig tartó, XVI. és XVII. századi török hódoltság szintén nyomot hagyott az oszmán-törökből átvett *basa ~ pasa, papucs, findzsa, tabán* szavakban és a *Szatymaz, Majdán*, stb. helynevekben.

Mindezek a hatások azonban csak javára váltak a magyar nyelvnek, ellentétben a XI. századtól a XIX. századig tartó állandó latin és a XVI. századtól napjainkig tartó erős német hatással. Ez utóbbi nyelvek ugyanis, hivatalos nyelvek lévén, nemcsak szókincsünket, hanem, kifejezéseik szolgálai átültetésével, nyelvünk szerkezetét is megromtották. Romboló hatásuk még ma is mutatkozik, különösen nagyobb városainkban, ahol a német anyanyelvű zsidóság irányítja a sajtót.

Belső hatások.

A kívülről jövő nyelvi hatások mellett azonban a kialakuló nemzeti szel-

lem és ennek kapcsán a különböző nyelvtisztító, valamint nyelvcsinosító törekvések is alakították nyelvünket.

A XII. század végéről való Halotti Beszéd a nyelvemlékek egész sorát nyitja meg. Ettől kezdve állandóan figyelemmel kísérhetjük nyelvünk alakulását és fejlődését, mivel írott emlékek állnak rendelkezésünkre. Fordulópontot azonban csak a XVI. század jelent nyelvünk fejlődéstörténetében. A könyvnyomtatás feltalálása és a reformáció rohamos előretörése folytán fellángoló hitviták kényszerítették rá nemzetünk fiait, hogy nyelvünket csiszoltabbá tegyék; különben gondolataik kifejezésére nem találtak volna megfelelő szavakat. Ez annál is indokoltabb volt, mert a hivatalos latin nyelv és a Habsburg uralkodóknak a magyar történelembe való bevonulásával kezdődő második német hatás, amely még ma is tart, elnyeléssel fenyegették nyelvünket.

A XVII. században Pázmány, a nagy magyar prédikátor művei alakítják újjá irodalmi nyelvünket. Hatását még a török hódoltság sem tudta megbénítani, bár a haladás nem volt oly óriási mérvű.

Nyelvünk legnagyobb fejlődési folyamata a XVIII. század végén és a XIX. század elején ment végbe. A Bécsben tartózkodó magyar testőrök megismerkedtek a francia és német irodalommal s ennek hatása alatt a magyar nyelvet és irodalmat is ki akarták művelni. Irodalmi vezérük Bessenyei György volt. Bessenyei, de méginkább Kazinczy Ferenc irodalmi vezérsége alatt megindul a magyar nyelvújítás. Fél évszázadon át (1770—1820) viaskodnak a neológusok és orthológusok. Végül is a neológok győztek, de nyelvcsinosító buzgalmukban tömördek torzalakú szót alkottak. Ezeknek jórésze ma már nem is használatos. Akadt azonban sok szerencsés újítás is, melyeket napjainkban is használunk, pl. *szivar*, *tanonc*, *lelenc*, *szenvedély*, *irodalom*, stb.

A nyelvújítást követő költői nemzedék szerencsésen továbbművelte nyelvünket, majd az egyre inkább fejlődő nyelvtudomány megállapította annak törvényeit és fejlődési lehetőségeit. Így azután a mai magyar nyelv — habár sok idegen szóval gyarapodott is az idők folyamán — eljutott a fejlődésnek olyan magas fokára, hogy a művelt nyugati népek nyelvével is felveszi a versenyt.

Nyelvünk rétegeződése.

Beszélhetünk élő és holt nyelvekről. Holt nyelvek pl. a *héber*, *görög* és *latin*. Élő nyelvek azok, amelyeken ma is beszél egy-egy nemzet. A magyar az élő nyelvek csoportjába tartozik mivel népünk ajkán él. Az élő nyelvek folytonos változásnak vannak kitéve. A későbbi nemzedékek nyelvében a haladás kétségtelen nyomait fedezhetjük fel a korábbi nemzedékek nyelvéhez viszonyítva.

Az élő nyelvek nemcsak fejlődnek, hanem rétegeződnek is. Az európai civilizáció társadalmi rétegeződése a különböző európai népek nyelvét, így a magyarét is, három nagy rétegre bomlasztotta:

<i>népnyelv</i>	<i>köznyelv</i>	<i>irodalmi nyelv</i>
-----------------	-----------------	-----------------------

A népnyelvet sokaig romlott, a parasztok által beszélt műveletlen nyelvnek tartották. Romlott nyelvről tudományos értelemben nem is beszélhetünk. Ha beszélhetnénk, akkor az irodalmi nyelv volna az, mert mesterséges fejlesztés eredménye.

A népnyelv nem más, mint az egyszerű, műveletlen réteg által beszélt nyelv. Szókészlete kisebb, mint akár a köz-, akár az irodalmi nyelv.

Köznyelv a nép műveltebb rétegei által beszélt társalgási nyelv. Szemben a népnyelvvél elég sok idegenszerűséget találunk benne. Az idegenszerűséget (barbarizmust) kerülnünk kell. Ezzel egyidejűleg törekednünk kell a nyelvtisztaságra (purizmusra).

Az irodalmi nyelv az élő nyelvnek az az alakja, amelyen a művelt emberek írnak. Társalgási nyelvül a művelt körök is a köznyelvet használják, mert az írott vagy irodalmi nyelv szabályaihoz szigorúan ragaszkodó ember beszéde mesterkélt, affektált lenne.

A nyelv a gondolatok kifejezésének eszköze. Amíg gondolatainkat élőszóval, köznyelven adjuk elő, addig módunkban áll azokat helyesbíteni. Leírt gondolatainkat azonban szabatos formába kell öntenünk, mert azt mások fogják olvasni, és legtöbbször nem lehetünk ott, hogy magyarázatokkal vagy felvilágosításai szolgáljunk. Ezért a köznyelvre és irodalmi nyelvre egyaránt szükségünk van.

Nyelvjárások.

A népnyelv, szemben a köz- és irodalmi nyelvvel, kevésbbé egységes. Ennek oka az élő nyelvek folytonos változása. Tudnunk kell azonban, hogy a nyelv nem változik egyformán a nyelvterület minden egyes pontján, hanem egyes zárt vidékeken más és más hatások alatt alakul és gyarapodik. Ez magyarázza meg a nyelvjárások keletkezését.

A magyar nyelvnek nyolc, földrajzilag is többé-kevésbbé elhatárolható, nyelvjárása van. Ezek a nyelvjárások a következők:

<i>nyugati</i>	—————	<i>dunántúli</i>
<i>alföldi</i>	—————	<i>duna-tiszai</i>
<i>északkeleti</i>	—————	<i>északnyugati</i>
<i>királyhágóntúli</i>	—————	<i>székely</i>

nyelvjárások.

Nyelvünk szerkezete.

Nyelvtani szempontból nem a nép-, vagy köznyelv, legkevésbbé a nyelvjárások nyelve, hanem az irodalmi nyelv érdekel bennünket.

A nyelvek szerkezetét a nyelvtan ismerteti és magyarázza. A nyelvtan három fő részre tagolódik:

<i>hangtan</i>

<i>szótan</i>

<i>mondattan</i>

A hangtan a hangok osztályozását, változásait és írását ismerteti.

A szótan a szavak alakulását és írását magyarázza.

A mondattan a mondatok fajait és szerkezetét tárgyalja.

I. Hangtan.

Beszédünk mondatokból áll:

A munka nemesít.

A mondat részei a szavak:

A || munka || nemesít.

A szók alkotórészei a szótagok:

A || mun- | ka || ne- | me- | sít.

A szótagokat hangok alkotják:

A | m | u | n | k | a | n | e | m | e | s | í | t.

Ezeket a tagolt hangokat beszélőszerveink és a tüdőnkéből kiszorított levegő segítségével képezzük.

A hangokat felosztjuk:

I. magánhangzókra,
amelyek egymagukban
is alkothatnak szótagot:

i-ga, fi-a.

II. mássalhangzókra,
amelyek csak magán-
hangzóval alkothatnak
szótagot:

i-ga, fi-a.

A hallható hangok látható jelei a betűk. A magyar nyelvtan a hangokat latin betűkkel jelöli. Ezek elfogadott sorrendje a következő:

a	á	b	c	cs	d	dz	dzs	e	é	f	g	h	i
í	j	k	l	ly	m	n	n̄y	o	ó	ö	ő	p	r
s	sz	t	ty	u	ú	ü	ű	v	z	zs.			

Az *x* és *ch* csak idegenből átvett szavakban, az *y* pedig mint önálló hang régi családnevek végén fordul elő.

Az a b c sorrendjének pontos ismerete nélkülözhetetlen lexikonok, szótárak, tartalomjegyzékek stb. kezelésénél.

Gyakorlat:

Írjuk ki a jobboldalra az alábbi két mondat közül az elsőből a magánhangzókat, a másodikból a mássalhangzókat:

Gépkocsijával útnak indult, és bejárta egész Olaszországot.

Két hét alatt tette meg ezt a hosszú utat.

Magánhangzók.

Megkülönböztetünk

magas és mély
rövid és hosszú

magánhangzókat.

Magasak.

↓	↓
Rövidek.	Hosszúak.
<u>e, ö, ü, i.</u>	<u>é, ő, ű, í.</u>

Mélyek.

↓	↓
Rövidek.	Hosszúak.
<u>a, o, u.</u>	<u>á, ó, ú.</u>

Kiejtésben és írásban egyaránt jól megkülönböztetendők a rövid és hosszú magánhangzók, mert különben értelmetlen lesz az írásunk, pl. örül ~ örrül, tör ~ tőr, meg ~ még, alom ~ álom.

A felsorolt példák igazolják, hogy milyen nagy jelentősége van az ékezetek pontos kirakásának.

Egy-két magyar szóban azonban a magánhangzó röviden és hosszan is írható a nélkül, hogy értelemzavar támadna, pl. kun ~ kún, húný ~ huný, kel ~ kél.

Az alábbi szavakat szintén kétféleképpen írhatjuk: fenn ~ fönn, veres ~ vörös, kinn ~ künn, felség ~ fölség, ser ~ sör, fel ~ föl, felett ~ fölött stb.

Példák: A harmadik lap baloldalán látható az Ecsedi láp. Kár, hogy a kar nem akar munkába állni. Öt pengővel jutalmazta őt. A tőr nem tör, hanem szűr.

Gyakorlat:

Irjuk ki a jobboldalra az alábbi mondatokból azokat a szavakat, amelyek az ékezet megváltoztatásával más értelmet nyerne:

Kérek egy kerek zsemlyét.
Kemény kőből épült a kémény.
Bájt lehelt a szép természet, miközben bajt vívott a hős.
A gazdának egyetlen buja, hogy vetése nem buja.

A hangrend és az illeszkedés törvényei.

A magyar szavak vagy magas-, vagy mélyhangúak. Ez a hangrendi törvény.

Pl.: Öröm, víz, dörömböl (magas).
Orom, váz, dorombol (mély).

A magas hangok közül az e, é, i, í mély hangokkal is megférnek. Ezeket közös hangoknak nevezzük.

Pl. leány, író, király, szivacs,
kínos, béka, kocsis, tréfa.

Magánhangzós képzőink és rangjaink legtöbbször két-, ritkábban három- és egyalakúak. Ha két-, vagy többalakúak, akkor mindig találunk egy mély- és egy magashangú alakot is.

Pl.: tól ~ től, hoz ~ hez ~ höz,
ás ~ és, tok ~ tek ~ tők.

A magyar nyelvtörvény szigorúan megköveteli, hogy

magashangrendű szavakhoz magashangú,
mélyhangrendűekhez mélyhangú
képzőket és ragokat illesszünk.

Ezt nevezzük a magánhangzó-illeszkedés törvényének.

Pl. házban	de	kertben
anyjától	„	öccsétől
tollával	„	kezevel

Egyalakú képző és rag ugyanabban az alakban járul a magas- és mélyhangrendű szavakhoz.

Pl. hazáig ~ hétfőig
bátorít ~ elevenít.

Összetett szavakban a képzők és ragok az összetétel utolsó szavához (utótaghoz) igazodnak.

Pl. kő|falra ~ búza|földre
ima|könyvhöz ~ kerék|párhoz.

Gyakorlat:

Irjunk megfelelő ragokat és képzőket a következő hiányos szavakhoz:

Kutyakorbács... vertek a hátá... Kert... a ház..., ház... a kert... futkározott a kis puli. Háztető... a búzaföld... ugrott a cica. A műhely... esztergapad... esztergapad... járnak a növendékek. Jár...-kel... és nem láttok a szemetek...

Irjuk továbbá a most alkalmazott ragok és képzők közül baloldalra a magas-, jobbra a mélyhangú alakokat:

I

Mássalhangzók.

Amíg a magánhangzókat a magyarban mindig csak egy betűvel jelöljük, addig a magyar mássalhangzók egy része kétbetűs.

Kétjegyűek a következők:

cs	gy	ly	ny	sz	ty	dz	zs
----	----	----	----	----	----	----	----

Van egy háromjegyű:

dzs.

Ügyeljünk nagyon az ly írására, mert

<i>sok olyan szó van, amelyet a mai köznyelv kivetel nélkül j-vel ejt, de a multbeli kiejtés alapján ly-nal írunk. Pl. király, tengely, pálya, folyó, kastély, kályha, gereblye, stb.</i>
--

Gyakorlat:	Gyűjtsük betűrendben azokat az általunk ismert szavakat, amelyeket j-vel ejtünk, de ly-nal írunk.
------------	---

Megkülönböztetünk

zöngétlen és zöngés
rövid és hosszú

mássalhangzókat.

Rövidek:

Zöngétlenek:

p	f	t	ty	sz	s	c	cs	k	h
---	---	---	----	----	---	---	----	---	---

A zöngétlen és zöngés mássalhangzók ismerete a mássalhangzóhasonulás megértéséhez szükséges.

Rövidek:

Zöngések:

b	v	d	gy	z	zs	dz	g	dzs	—
---	---	---	----	---	----	----	---	-----	---

Zöngétlen mássalhangzók, amelyek ejtésekor a gégeben elhelyezett *hangszalagjaink nem rezegnek.*

Zöngés mássalhangzók ejtésekor *hangszalagjaink rezgésbe jönnek.*

A hosszú mássalhangzók írása:

*Az egybetűseket megkettőzzük: hallom.
A kétbetűsek közül, egyszerű szavakban, csak
az első betűt kettőzzük meg: pettyes.*

*Összetett szavakban a kétjegyű mássalhangzó
mindkét betűjét kétszer írjuk: jegygyűrű, ba-
júszsál, fénynyaláb, cserkészszövetség.*

*Tulajdonnevek ragos alakjaiban is kétszer ír-
juk a kétjegyű mássalhangzó mindkét betűjét:
Károlylyal. Ugyanígy járunk el a kétjegyű más-
salhangzók sorok végén történő elválasztása ese-
tében. Pl. a messze szót így választjuk el: mesz-
sze.*

Példák: Györggyel együtt könnyes szemmel hallgattuk a gyászszertartáson elhangzott beszédeket. A roszsájú emberek szenvedéllyel teregetik ki mások szennyesét. A jeggyűrű az örök összetartozást jelképezi.

*A rövid és hosszú mássalhangzók pon-
tatlan jelölése értelmetlenné teszi
írásunkat, mert sok szó jelentése a
mássalhangzó hosszúságától függ: hal ~
hall, meggy ~ meggy, var ~ varr, tol ~ toll,
stb.*

Gyakorlat:

Írjuk ki a jobboldalra azokat a szava-
kat, amelyek csak a mássalhangzók
hosszúságában különböznek egymástól, de jelentésük nem
egyezik. Utána diktáltassuk le magunknak az egész szöve-
get.

Még most is előttem van az a
kép, amikor ellőttem első nyila-
mat. Hallotiad, hogy halottad
van? Nem új dolog, hogy a két
keziünkön tíz ujj van. Az óra az
időt, az emberek orra pedig sok-

szor a hideget mutatja. A szomszéd mesze nincs messze. Pókszál száll a levegőben. Ez az álruha jól áll neki. A sebész sebet varr és ezen a seben képződik a var. Hadd, hogy elvonuljon a had. Jó b felemelte jobbkarját.

Diktáltassuk le magunknak több ízben az alábbi szöveget:

Hallottuk a halott gallyak recsegését, azonban nem zavart egy cseppet sem bennünket ez a zöre j. Évfordulója reggelén a Bükkbe mentek Mihálylyal, a kis gróffal és Kopányynal makkot szedni. Minél kisebb, annál frissebb. Erősen nekilátott a munkának, mégis lassan haladt, mert vassal kellett megbirkóznia. Az ember füllel fülel. Ne hidd, hogy minden híd jó s hogy aki tüzel, játszik is a tűzzel. Őszinte szívv el mondom, hogy ő engem nem szíve l. Az utazók éjjel csak nagyobb bajjal jutottak keresztül a mocsaras vidéken. Ennyi baj után a leány könnyes szemmel megy megygyet szedni. Ked ne bosszantson, hisz tudja jól, hogy kedd a hét második napja. Immel-ámmal vesszük nyakunkba a munkát, ha melegebb lesz az idő.

A mássalhangzók hasonulása.

A magyar nyelv nem szereti a mássalhangzók torlódását. Ejtésben és írásban egyaránt kerülni igyeckszik. Ha írásban nem tetheti, legalább ejtésük módját könnyíti meg.

Ha két egymás mellé került mássalhangzó közül az egyik zöngétlen, a másik zöngés, akkor a kiejtésben az első a másodikhoz igazodik. Ezt nevezük mássalhangzó-hasonulásnak.

Példák:

1. zöngés+zöngétlen	ejtésben	zöngétlen+zöngétlen	Egy azonban sohasem írjuk!
<i>dobtam</i>	„	<i>(doptam)</i>	
<i>szívtelen</i>	„	<i>(szíftelen)</i>	
<i>fogkefe</i>	„	<i>(fokkefe)</i>	
<i>házhely</i>	„	<i>(hászhely)</i>	
2. zöngétlen+zöngés	ejtésben	zöngés+zöngés	
<i>vasgolyó</i>	„	<i>(vazsgolyó)</i>	
<i>kútgém</i>	„	<i>(kúdgém)</i>	
<i>ézbekap</i>	„	<i>(ézbekap)</i>	
<i>lélezkik</i>	„	<i>(lélegzik)</i>	

A kiejtésbeli hasonulást írásban egyáltalán nem jelöljük, vagyis az egyes alkotórészeket úgy írjuk, amint külön-külön kiejtve hangzanak, pl. rizs-kása. vas-gyúró.

Példák: A község kútgéme mellett népdalt énekelt a vízihordó leány. Ereszd el a fecskét, mert különben fejedhez vágom a vasgolyót.

Gyakorlat:

Írjuk a jobboldalra azokat a szavakat, amelyeknek ejtésében hasonulás történik. Utána néhányszor diktáltassuk le magunknak a szöveget:

A szívtelen képviselőjelölt nem kapott többséget a nagy dobszó ellenére sem. Üszd át a Tiszát és a vízparton lefelé haladva megtalálod a híres patkókovácsot. Debrecenben tartjuk meg a lakozit. Kalapba tettük a rozskenyeret.

A mássalhangzók pótlónyújtása.

Ha két egymás mellé került rövid mássalhangzó közül az egyik kiesik, akkor a kiesett helyett a másik pótlólag megnyúlik. Ezt a hangtani jelenséget pótlónyújtásnak nevezzük.

1. Kiesik a *z* az *az* és *ez* névmások ragos alakjaiban:

az-ban	helyett	abban
ez-re	„	erre

2. Kiesik a *-val*, *-vel*, *-vá*, *-vé* ragok kezdő *v*-je:

(<i>kéz-vel</i>)	helyett	<i>kézzel</i>
(<i>láb-val</i>)	„	<i>lábbal</i>
(<i>tűz-vé</i>)	„	<i>tűzzé</i>
(<i>csúf-vá</i>)	„	<i>csúffá</i>

3. Kiesik a *j*-vel kezdődő ragok *j*-je az *s*, *sz*, *z* végű igékhez járulva:

(<i>mos-juk</i>)	helyett	<i>mossuk</i>
(<i>hisz-jük</i>)	„	<i>hisszük</i>
(<i>néz-jük</i>)	„	<i>nézzük</i>

Nincsen pótlónyújtás, ha a megmaradt mássalhangzó úgyis hosszú volt.

Példák:

(<i>toll-val</i>)	helyett	csak tollal
(<i>tett-vel</i>)	„	csak tettel
(<i>több-vel</i>)	„	csak többel
(<i>makk-val</i>)	„	csak makkal.

A hasonulással ellentétben a pótlónyújtást szenvedett szavakat mindig kiejtés szerint írjuk, pl. nevezze, székkal, raggá, emberré, kalásszá, izzé-porrá.

Példák: Mindannyian hisszük, hogy a jó vezér nagygyá teszi népét. Kevésbé valószínű, hogy vám nélkül

ússza meg az ügyet. Egyetértünk abban, hogy megértéssel többre jutunk, mint perrel.

Gyakorlat:

Bontsuk elemeire az alábbi mondatok pótlónyújtást szenvedett szavait és írjuk a jobboldalra.

Olvassuk az Úr igéit és abból merítsünk erőt. Szappannal sem mossátok ki jobban a ruhákat, mint lúggal. Jeggyel kevésbé sikerült bejutniok a színházba, mint ügyességgel. Károlylyal és Miklós-sal együtt nézzük meg a színdarabot. Csodaszerrel erőssé varázsolta a törpét.

A szavak elválasztása.

A szótag.

Szótagnak nevezzük a szónak azt a részét, amelyet egy lehelettel ejtünk ki. A magyar nyelv szavai egy- vagy többszótagúak.

A magyar szavak mindig annyi szótagból állanak, ahány magánhangzó van bennük. Szótagjaink csak egy mássalhangzóval kezdődhetnek, kivéve a szókezdő szótagokat, pl. *drót*, *kritika*. Ezen alapszik a szavak elválasztásának törvénye is.

A szavak elválasztása: A sorok végén helyszűke miatt, a szónak egy részét gyakran a következő sorba kell átvinni. Ez azonban csak az alábbi szabályok szerint történhetik:

1. *A magyar szavakat, a sorok végén, mindig csak szótagok szerint választhatjuk el, pl. le-he-tő-ség-sze-rint.*

2. *Ha két mássalhangzó van egymás mellett,*

akkor az egyik a felső, a másik az alsó sorba kerül, pl. hal-lom, dur-ran.

3. Három, vagy több mássalhangzó esetében az alsó sorba mindig csak egy, a többi mássalhangzó a felső sorba kerül, pl. rend-be, lajst-rom.

4. A kétjegyű hosszú mássalhangzót, melyet különben rövidítve írunk, elválasztáskor ki kell egészítenünk, pl. messze: mesz-sze, könnyes: köny-nyes, poggyász: pogy-gyász.

5. Az összetett szavak közül azokat, amelyek két egytagú szóból állanak, úgy választjuk el, hogy az egyik szó a felső, a másik az alsó sorba kerüljön, pl. meg-int (ellenben me-gint: ismét), rend-ör, föl-ír, meg-áll. A hosszabbakat is legjobb összetételük szerint, pl. fény-nyaláb, kis-asszony, de lehet szótagok szerint is, pl. fénynya-láb, kisasz-szony.

6. Az olyan idegen szavakat, amelyeknek elemeit érezzük, azok szerint választjuk el, pl. kilo-gramm, kon-strukció, melo-dráma, in-stál, re-flexió.

7. A családnevekben előforduló kettős mássalhangzókat elválasztáskor nem szabad kiegészítenünk, pl. Sen-nyey, Bat-thyány.

8. Egyébként a tulajdonneveket ragozva is csonkítatlanul írjuk, tehát elválasztásuk is úgy történik, pl. Madáchcsal: Madách-csal, Kossuthal: Kossuth-tal.

9. A dz, dzs összetett hangokat elválasztáskor d-z, d-zs elemeire bontjuk, pl. mad-zag, Hod-zsa, ped-zi, maharad-zsa.

Példák: Med-dig | tűr-jük | még | a | tri-a-no-ni
| rab-bi-lin-cse-ke-t. | Rend-ben | foly-tak | a | lajst-
ro-mos | vá-lasz-tá-sok. | A | rend-ör-ség (vagy: rend-őrség) |
le-fog-lalt | öt | kilo-gramm | rob-ban-tó-szert (vagy: robban-
tó-szert). | Mesz-sze | ke-le-ten | él-nek | a | ma-ha-rad-zsák.
| A | cser-kész-szö-vet-ség (vagy: cserkész-szövetség) na-pi-
pa-ran-csa-it (vagy: napi-parancsait) | Ist-ván | Ka-roly-lyal
| e-gyütt | nem | tel-je-sítet-te.

Gyakorlat:

Válasszuk el helyesen a füzetünkben a baloldali szöveg minden szavát:

A Hunyadiaknak messzelátó politikájuk volt. Györggyel együtt bosszankodtak, hogy elfelejtették megvenni a jegygyűrűket. A sakkör bajnoka könnyes szemmel adta fel a versenyt. Tudása bölcsé tette. Álltunk mi is testvéreinkkel a Kárpátokon. A csendőr megint tettenért egy tolvajt, pedig már többször megintette, hogy ne lopjon.

Nagy- és kisbetűk használata.

Még a műveltebbek is gyakran hibáznak a nagybetűk írásával kapcsolatban. Alább összefoglaljuk tehát azokat a főbb eseteket, amikor nagy kezdőbetűt kell használnunk.

Mindig nagybetűvel írjuk:

1. a tulajdonneveket (személy és helyneveket egyaránt): Hunyadi, Dezső; Magyarország, Alföld, Felvidék (mint pusztai térszíni alak azonban csak kisbetűvel: alföld, felvidék), Párizs, Földközi-tenger, Erzsébet-körút, Király-utca stb. — Idetartoznak a mitológiai istenek: Jupiter, Vénusz; megszemélyesített fogalmak: Halál, Engézet; égítetek: Fiastyúk, Kaszás és az állatok nevei: Bodri, Cirnos, Pejko.

2. az egy Isten nevét, és az azt helyettesítő többi szavakat: Isten, Úristen, Teremtő, Mindenható, Örökkévaló, az Úr-Megpáltó, Üdvözítő, Szentlélek. — (Ha nem egy Istenről van szó, akkor kisbetűt használunk: görög istenek, pogány isten, istennő.) —

3. a személynevekkel járó állan-

dó jelzőket: Szent István, Boldog Margit, Vak Béla, Nagy Napoleon. — (Denem: a nagy Napoleon, a rettenetes Iván cár, mert ezek alkalmi jelzőkkel vannak ellátva.) —

4. a nemesi vagy írói előneveket és rangokat: Csokonai Vitéz Mihály, Szacsvai Szacsay Sándor. (Az előnevek sohasem végzőnek y-ra.) — A herceg, gróf, báró, nemes, vitéz, doktor előneveket névjegyen vagy aláírásban nagy betűvel: Gróf Teleki Pál, Herceg Esterházy Jenő, Vitéz Magyar István, mondatokban csak kisbetűvel: Hősi halált halt vitéz Mátéfalvi Nagy Tamás. —

5. intézetek, intézmények, hivatalok, társulatok nevét mint címet; továbbá hírlapok, folyóiratok, könyvek és cikkek címében, az esetleges kötőszó kivételével, minden szót: Magyar Tudományos Akadémia, Ipari Minisztérium, Nemzeti Kaszinó, Irodalmi Társaság; Pesti Hírlap, Magyar Szemle, Magyar Történelem, Az Ember Tragédiája. — (Ha azonban dőlt betűvel, aláhúzással, vagy idézőjellel különböztetjük meg ezeket a címeket, akkor csak az első szót írjuk nagybetűvel: „Az ember tragédiája.”) —

6. levélben és hivatalos iratokban a megszólítás minden szavát, csak a kötőszót nem: Tisztelt Barátom! Nagyméltóságú Ipar- és Kereskedelemügyi Miniszter Úr! — Mondatokban is: Kötelességem volt Tanácsos Urat értesíteni. —

7. a mondatzáró pont, kérdőjel és felkiáltójel után következő mondat első szavát: „Mi a magyar most? — Rút szibarita ház!” (Berzsenyi.) stb. — (A sorszámnevet és rövidítést jelölő pont után, hacsak nem mondatzáró is egyúttal, kis kezdőbetűt használunk: I. dolgozat; 1940. jan. 1-én; 5. köt. 5. fejezet.)

8. kettőspont után az idézet első szavát: Petőfi Nemzeti Dalában mondja:

„Talpra magyar, hí a haza!“ — (Ha azonban nagyon szoros kapcsolat áll fenn az idéző és az idézett mondatok között, akkor nincs szükség nagy kezdőbetűre és idézőjelre: Azt tartja a közmondás: többet ésszel, mint erővel.

9. a verssorok első szavát:

„Hiszek egy Istenben,

Hiszek egy hazában,

Hiszek Magyarország feltámadásában“.

— (A szabadversekben ma már kisbetűvel kezdjük a sorokat.) —

10. Azokat az összetételeket, melyeknek előtagja tulajdonnév, rendszerint kötőjellel kapcsoljuk az utótaghoz: Szent Ferenc-rend, Eötvös-féle, Duna-szabályozás.

Kisbetűvel írjuk:

a) Mindazokat a szavakat, amelyek a főntebbi tíz eset egyikébe sem tartoznak, így az ünnepek, hónapok, napok, népek és felekezetek neveit.

b) a tulajdonnevekből (személy- és helynek) képzett mellékneveket: németországi, szegedi, duna-tiszai; wagneri, petőfies, de már Árpád-kori, Kossuth-téri. — (Ha az idegen tulajdonnév végén nem ejtendő betű van, akkor az i melléknévképzőt kötőjellel kapcsoljuk hozzá: shakespear(e)-i, versail(les)-i, voltair(e)-i, bordeau(x)-i).

Példák: A nagy Budapesten, Szent István országának fővárosában, folyik az Alföld áldásthozó folyója, a Duna. Az Örökkévaló segítségével gróf Teleki Pál egyesítette a magyarországi pártokat vitéz Nagybányai Horthy Miklós kormányzó urunk zászlaja alá. Kizárták a Nemzeti Kaszinóból, de Eötvös-utcai irodájában tovább szerkeszthette az Ügyvédek Lapját.

Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr! Kegyelmes Uram! Ismételtén kérem Nagyméltóságodat, hogy az I. pontban foglaltakat figyelembevenni kegyeskedjék. Kölcsény így imádkozott az Úrhoz: „Isten, áldd meg a magyart...” Pogány isteneket nem imádkhat a Szentháromságot tisztelő keresztény.

Gyakorlat:

Diktáltassuk le magunknak többször is a fenti szöveget.

Az idegen szavak írása.

Az idegen népektől átvett szavaink legnagyobb része teljesen meghonosult, vagyis alkalmazkodott nyelvünk hangrendszeréhez. Ezek a *jövevény szavak*, amelyek idegen származása ma már nem érezhető. Szókincsünk nyolcadrészében azonban még ma is nyilvánvaló az idegen eredet. Ezek a szoros értelemben vett *idegen szavak*.

A nyelvünkben használt idegen szavak egy részét magyarosan, kiejtés szerint, más részét idegen írásmód szerint írjuk.

Magyarosan írjuk:

1. a nép- és köznyelvben, valamint az irodalmi nyelvben közkeletű, országszerte ismert idegen szavakat: doktor, kolera, eklézsia, kánikula; aszfalt, dikció, prédikáció, reformáció, bürokratizmus; próza, stilizál, romantikus, filozófia, krónika, stb. Az idegen eredetű ch és x betűket azonban még a magyarosan írt szavakban is megtartjuk luxus, expedició, lexikon, mechanika, monarchia, almanach stb.

2. a nyelvünkben kevésbé ismert, de nem latin betűkkel író népek nyelvéből átvett szavakat, (mint az orosz, szerb, arab, perzsa, hindu, stb.) mivel írásukat nem ismerjük: cār, perszt, muzsik, szamovár, számum, dinár, kaszt, kádi, sah, pacsuli, stb.

3. a latin írású szláv (horvát, szlovén, cseh, lengyel), török és az oláh nyelvek

szavait is magyarosan írjuk, mivel betűik között sok eltér a mieinktől és helyesírásuk elég ismeretlen nálunk: szláva, pasa, hadzsi, hodzsa.

Ugyanezek a szabályok vonatkoznak az idegen eredetű

tulajdonnevek írására:

Messias, Jézus Krisztus, Cézár, Herkules; Bécs, Trója, Krakkó, Párizs; Ázsia, Európa, Afrika; Bosznia, Dalmácia, Svájc, Egyiptom, Brazília, Mexikó, Syria, stb., mert közkeletűek, vagyis országszerite ismeretesek. — Volga, Dnyeper; Kiev, Tobolszk; Tolsztoj, Turgenyev, Dosztojevszkij; Krsztics, Abu Szaid, Iszpahán, Pancsatantra, stb., mert nem latin betűkkel író népek nyelvéből valók.

Megjegyzendő: az idegenből származó keresztneveket is magyarosan írjuk: Berta, Edit, Betti, Richárd, Félix. A szórendjük: a családnév előre, a keresztnév pedig utána kerül. Pl.: Goethe Farkas János, Hugo Viktor, Dumas Sándor. — Néhányat az irodalmi szokás mégis teljesen az eredeti formában fogadott el: Leonardo da Vinci, Hans Sachs.

Idegen írásmód szerint írjuk:

1. a népszéles rétegeiben kevésbé ismert idegen fogalmak, intézmények, szokások nevét: entente, directoire, renaissance, revue, cercle, lady, high life, soirée, ciquecento stb.

2. a nem közkeletű tudományos és egyéb műszavakat: consul, hedonismus, protoplasma, gravitacio, fortissimo, circulus, vitiosus, stb.

3. az idegen nyelvű idézeteket, közmondásokat: non scolae, sed vitae discimus, eppur si muove, das Leben ist schwer.

Megjegyzendő: a görög szavakat latinosan írjuk, de ha a c betűt k-nak ejtjük, akkor k-val is írjuk: akropolis, oeconomia. Az sch, nem olvasandó németesen s-nek, hanem mindig sz-kh vagy sz-k-nak: ischias (olv. isz-kiász), schisma (sz-kizma.)

Az idegen eredetű

tulajdonnevek

közül:

a latin betűkkel író népek tulajdonneveit az ő írásuk szerint írjuk: Shakespeare, Michelangelo, Schiller Rousseau; Marseilles, München, Manchester, Chemnitz, stb.

A görög tulajdonneveket vagy latinosan írjuk, vagy az eredeti betűkhöz híven görögösen: Phidiasz ~ Pheidias, Croesus ~ Kroisos, Bacchus ~ Bakkhos.

A latinbetűs szláv nyelvek és az oláh nyelv tulajdonneveinek eredeti írásmódját, amennyire lehet, megtartjuk; külön betűiket a legközelebb álló betűinkkel helyettesítjük: Sienkiewicz (olv. Szenkjevics), Bukovac, Zátüreczky.

Kerüljük az idegen szavak használatát. Őrizzük meg magyarságunkat nyelvünkben is; így az egyszerűbb magyar testvéreink is megértenek bennünket. Nevetségessé válik az, aki idegen szót rosszul ejt ki, vagy az általa használt szó jelentését nem ismeri. — A idegen tulajdonnevek írását azonban jól meg kell jegyeznünk.

Gyakorlat:

Írjuk ki a jobboldalra a baloldali mondatok idegen szavait. Utána diktáltassuk le többször is az egész szöveget.

A technikát lexikonból nem lehet mechanikusan elsajátítani. Aszfalt- és beton-utak valók az autók és tehergépjárművek számára. Az oroszoknál a cárevics csaknem mindig közelebb állt a

muzsikokhoz, mint a cár. A reformáció korszakában Jézus Krisztus tanításán polemizáltak a prédikátorok. Betti és Félix tagjait gyakran bántotta az ischias. Az empire korszakban több soirée-t tartottak, mint a renaissance idejében. Az entente-hatalmak consiliumot tartottak Lausanne-ban a revízió ügyében. Az oroszok legnagyobb írói: Puskin, Tolsztoj és Dosztojevszkij.

Rövidítések.

A gyakran előforduló szavakat rövidítve szoktuk írni. A rövidítés azonban nem lehet tetszőleges; szabályokhoz van kötve.

A rövidítés módjai a következők:

1. *A szónak csak a kezdőbetűjét írjuk le, pl. k. = kötet, l. = lap, a. m. = amely mint, á. é. = átvitt értelemben.*

2. *Leírjuk az első szótagot és a második szótag első mássalhangzóját: érk. = érkezik, ifj. = ifjabb, mélt. = méltóságos, fill. = fillér.*

3. *Leírhatjuk a szó első és második mássalhangzóját: gr. = gróf; az első és utolsót: db. = darab, Dr. vagy dr. = doktor; az első, közbülsőt és utolsót: frt. = forint.*

4. *Az összetett szó mindkét tagjának kezdőbetűjét: vm. = vármegye, kb. = körülbelül, cm = centiméter; sokszor a kezdőbetűkön kívül a második tag utolsó betűjét is leírjuk: fhg. = főherceg.*

Példák: A pesti gyors érk... ind... L. a 3. k. 4. oldalán. Gr. Teleki kb. holnap utazik. M. kir. adóhivatal. Két db. deszkát vitt az ács a fhg.-hez. Két kg hús 4 P 50 fill.-be kerül.

A rövidítések után pontot teszünk; de a mértékek és pénzek rövidítését pont nélkül írjuk, ha nincsen benne magánhangzó: pengő = P, fillér = f vagy fill., kilogramm = kg; liter = l, stb.

A keltezést magyarosan így rövidítjük: 1940. I. 1.

A keltezés írásában a szám mellé nem kell kitenni a sorszámot jelölő pontot, valamint az -ik, -dik, -adik, -edik végzetet sem kell kiírni; elég a kötőjel és -án, -én. Tehát júl. 1-én, dec. 6-án. (Nem pedig júl. 1-én.) — Hasonlóképp járunk el a sorszámok -i képzős származékának rövidítésében: pl. a június negyedik gyászünnepe = a jún. 4-i gyászünnepe. — Ha számmal rövidítünk, félreértések elkerülése végett a hónapot a megfelelő római számmal, a napot pedig arabs számmal jelöljük: V. 31. = május 31. — A századokat legcélszerűbb római számmal jelölni: XX. század.

Gyakorlat:

Írjuk rövidítve a jobboldalon a baloldali szavakat.

általános, című, deciliter, Celsius, helyi érdekű, észak, becses, e helyett, utóirat, miniszter, lásd fentebb, június, jegyzet, például, utolsó posta, század, földszint, emelet, hektoliter, idősb, izraelita, római katolikus, kedves, krajcár, miliméter, özvegy, perc, pecsét helye, métermázsa, s a többi, úgynevezett, úgymint, tulajdonkép, tudniillik.

Ne rövidítsünk önkényesen!

Ha udvariasan írunk valakinek, akkor kerüljük a rövidítést, nehogy úgy lássék, hogy nincs elég időnk a számára.

II. Szótan.

Egyszerű és összetett szavak.

A hangtanban tanultuk, hogy beszédünk *mondatokból* áll, a mondatok részei pedig a *szavak*.

Bontsuk szavaikra az alábbi mondatokat:

Balsors üldöz.
Égszínkéék ruha.

Magyarország szép.
Kiskúnfélegyháza város.

Egyszerű szavak.

üldöz
szép
ruha
város

bal|sors
Magyar|ország
ég|szín|kéék
Kis|kún|fél|egy|háza

Összetett szavak.

A jobboldal szavait értelmes szavakra bonthatjuk. A baloldal szavai azonban értelmes tagokra nem bonthatók. — A fenti példákból láthatjuk tehát, hogy a magyar szavak részint *egyszerűek*, részint *összetettek*.

Az egyszerű szavakat szótagokra bonthatjuk. Külön. értelemmel bíró részekre azonban sohasem tagolhatók. Pl. üldöz, szép, ruha, város.

Az összetett szavak két vagy több egyszerű szóból vannak összetéve, tehát külön, értelmes tagokra bonthatók. Pl. bal|sors, Magyar|ország, ég|szín|kéék, Kis|kún|fél|egy|háza.

Az összetett szavak részei közül az elsőt *előtagnak*, az utolsót *utótagnak* hívjuk.

Összetett szavak az *ikerszavak* is.

Pl. Ingó-bingó járású.	ingó-bingó	Ikerszavak.
Egyik-másik zúgolódik.	egyk-másik	
Tarkabarka színek.	tarka barka	
Áll a terefere.	tere fere	
Néha-néha eljön.	néha-néha	
Lassan-lassan feljutott.	lassan-lassan	

Ikerszavaknak nevezzük a hasonló hangzású vagy teljesen egyforma tagokból álló összetételeket. Pl. *fúr-farag*, *dúl-fúl*, *irul-pirul*, *tesz-vesz*, *irka|firka*, *mende|monda* stb.

Az *ikerszavakban* néha *mind a két tagnak külön is van értelme* (*egyk-másik*, *tesz-vesz*), gyakrabban *csak az egyik tag értelmes szó* (*csiga-biga*, *irul-pirul*), nagyon sokszor pedig csak együtt használható a két tag, *külön-külön teljesen értelmetlenek* (*dínom-dánom*, *hepe-hupás*, *hercehurca*, *ákom-bákom*).

Az összetett szavak írásának általános szabályai:

1. Azokat az összetartozó szavakat, amelyek egy fogalmat fejeznek ki mindig egybeírjuk: *ezer-mester*. (Ez az ember ezer-mester. De: Ezer mester gyűlt össze), *íróasztal* (Egy fogalomnak, helyesebben egy tárgynak a neve), *szakosztály*, *kávéskanna* (Nem helyes kávékanna), *ruhásszekrény* (Nem helyes ruhaszekrény), *szívdobogás*, *pókháló*, *országút*, *faluvég*, *bűnbánat*, *vöröshagyma*, *Angolország*, *Finnország* stb.

2. A többszörösen összetett szavakat is egybeírjuk: *égszínkék*. Az igen hosszú többszörös összetételeket azonban kötőjellel: *szőrszál-hasogató* (De nem szőr-szálhasogató), *gyász-isten-tisztelet* (De nem gyászisten-tisztelet), *csomag-szállító-résztársaság* stb.

3. A magyar városok, községek.

*falvak neveit, akárhányszóból van-
nak összetéve, mindig egybeírjuk:
Pestszenterzsébet, Zalaegerszeg, Hódmezővásár-
hely, Jászszentlászló stb. — Az összetett
idegen földrajzi neveket viszont
ködőjellel: Földközi-tenger, Szent-Pétervár
stb. — Azokat az összetételket, ame-
lyeknek előtagja tulajdonnév szin-
tén ködőjellel kapcsoljuk az utó-
taghoz: Petőfi-szerű, Apponyi-tér, Clarissa-
rend stb.*

*Megjegyzendő: A külföldi hely-
neveket eredeti írásmód szerint
írjuk: Genova, Versailles, Oxford stb. Ha az
idegen városoknak van történeti
multú magyar neve, akkor ezeket az
ősi magyar neveket használjuk:
Bécs (Wien), Velence (Venezia), Párizs (Paris).*

*4. Mindig egybeírjuk az alábbi
megszólításokat: húgomasszony, öcsém-
uram, komámasszony, urambátyám, nénémass-
zony, apámuram stb.*

*5. Az ikerszavakat általában kö-
dőjellel írjuk: dül-fül, ringy-rongy, jár-
kel, sebbel-lobbal; de egybeírjuk ezeket
az egy fogalom má vált ikerszava-
kat: zenebona, gézengúz, hórihorgas.*

*Kődőjellel írjuk, továbbá: piros-
fehér-zöld, magyar-német, angol-francia.*

Vigyázzunk, hogy csak az *egy fogalmat* jelölő összetar-
tozó szavakat írjuk össze.

*Példák: A kisasszony szépen írja a nagybetűket. Kis
asszony ne vessen nagy betűket papírra, mert azt mondják
majd, hogy nagyobbak a betűk, mint maga az asszony. Újév
napján új év köszönt mindannyiunkra. Az oroszán vad-
állat, a macska nem vad állat. Nagyhatalom az olyan or-
szág, amelynek nagy hatalom van a kezében. A szíve kőke-
mény. Nem minden kő kemény. A szárazföld nem minden
része száraz föld. Dolgozik az ezermester. Ezer mester dol-
gozik.*

Gyakorlat:

A baloldalon található összetett szavakat írjuk ki a jobboldalra. Utána legalább kétszer mondassuk tollba az egész szöveget.

Könnyzáporként hullott a puszkagolyó; az ellenség körében tehát sok mentőkocsiról és betegágyról kellett gondoskodni. A polgármester nevenapjára sok apró csecsebecsét hordtak össze az atyafiak. Eszeveszettül harcoltak a napbarnította fiatal emberek. Ebadta rossz kölyke elment világlátni. A szentjánoskenyér-mag megfojtott ~~fojtott~~ több bensülöttet. Sátoraljaújhely országgyűlési követé vadkan-vadászatot rendezett unokabátyja és több képviselő tiszteletére. Az Égei-tengert a Boszporusz-szoros köti össze a Fekete-tengerrel.

Éjjel-nappal szedegették a szerteszét szórt lim-lomokat. Égre-földre esküdözött, hogy a pörpatvart nem ő okozta. A franciák nemzeti színe: piros-fehér-kék. Az olasz-német-magyar árúforgalom régi keletű. Hórihorgas nagybácsink jöttment és dúlt-fúlt mérgében. Dirib-darabra törtek a színeskréták.

Képzők, ragok és jelek.

A szavak alakja a beszédben és írásban nagyon sokszor változást szenved. A változást a szavakhoz járult *képzők, ragok* vagy *jelek* idézik elő.

Képzők.

teszünk.

Egyes szavakból új szavakat alkothattunk, ha azokhoz bizonyos *végzeteket*

Pl. gép: gépész	-ész
tud: tud(o)mány:	-mány
gulya: gulyás	-ás

Képzők.

A végzeteket, melyek hozzátoldásával az egyes szavakból újakat képeztünk, *képzőknek* nevezzük.

Ezek a képzők a szavakhoz járulva azok *jelentését* is megváltoztatták. Mást jelent a *gép*, mint a *gépész*, a *tud*, mint a *tudomány*, a *gulya*, mint a *gulyás*.

A *képző* tehát olyan végzet, amely a szó *alakját* és *jelentését* egyaránt megváltoztatja. Pl. új: ujság.

Ragok:

Ismerünk olyan végzeteket is, amelyek a szavakhoz járulva, nem képeznek azokból új szavakat.

Pl. A gép(e)t gépész kezeli	-t, -i
Tud(u)nk új(a)t alkotni	-nk, -t, -ni
A gulyának legelő kell	-nak

Ragok.

Ezek a végzetek a fenti három mondat szavainak *egymáshoz való viszonyát* fejezik ki, s ezáltal értelmet kölcsönöznek a mondatoknak. *Ragoknak* nevezzük őket.

Írjuk egymásmellé a fenti mondatok szavait a jobboldalon feltüntetett ragok nélkül:

Pl. A gép gépész kezel.	I	A fenti ragok nélkül mind
Tud új alkot.		a három mondatunk értel-
A gulya legelő kell.		metlen.

A rag tehát olyan végzet, amely a szavak mondatbeli viszonyát jelöli, de segítségével új szavakat nem képeziünk. Pl. Isten: Istenhez.

Jelek:

Pl. A gépei jók	-ei, -k
Tud(o)tt új(a)bb hírt	-t, -bb
A gulya legelne	-ne

Jelek.

Írjuk le alább mind a három mondatot a jobboldalon feltüntetett végzések nélkül:

A gép jó.	}	Ezeknek a mondatoknak a
Tud új hírt.		fenti végzések nélkül is
A gulya legel.		van értelmük.

Látjuk tehát, hogy a fenti végzésekkel *nem alkottunk* új szavakat; még a szavak mondatbeli viszonyát sem jelöltük. Ezeket *jeleknek* nevezzük.

Jeleknek nevezzük mindazokat a végzeteket, amelyek se *nem képzők*, se *nem ragok*.

*

Összetett szavakhoz is járulhatnak *képzők*. Pl. motor|kerék|pár: motorkerékpáros, Buda|pest: budapesti, sőt kenyér|es|kosár, almá|s|rétes.

A képzős szavak *ragokat* és *jeleket* is fölvehetnek. Pl. gépész|nek, vadász|tól, tudós|(a)bb, ruhásfogas|(o)k.

*

A <i>képzőket</i>, <i>ragokat</i> és <i>jeleket</i> mindig összeírjuk alapszapaikkal. Az elválasztásnál is figyelemmel kell lennünk rájuk: bátyj á -tól, könyv -re. A -ból, -ből; -tól, -től; -ról, -ről; -ó, -ő; -andó, -endő és -it ragokat vagy <i>képzőket</i> mindig hosszú magánhangzóval írjuk.

Gyakorlat:

Az alábbi mondatokból írjuk ki szótagolva azokat a szavakat, amelyekben a képzők vagy ragok hosszú magánhangzósak.

Anyádtól hallottuk, hogy önzésből szépítéd hibáidat. A szántóvető ember télen is gondoskodik állatairól. Bátyám az életről megszívlelendő tanácsokat adott. A tanító követendő példákra tanít bennünket. Arról az emberről pedig több szó ne essék.

Alap-, származék- és gyökérszavak.**Szótövek.**

A szónak azt a részét, amelyhez a képzők járulnak, *alapszónak* nevezzük.

Pl. <i>szabó</i> ság	szabó	Alapszók.
<i>barátság</i> (o)s	barátság	
<i>igazság</i> talan	igazság	

Az alapszókból képzők segítségével alkotott új szót *származékszónak* hívjuk.

Pl. <i>szabó</i> +ság	szabóság	Származék- szók
<i>barátság</i> + (o)s	barátságos	
<i>igazság</i> +talan	igazságtalan	

A magyar nyelv nagyon szereti a képzők halmozását.

képző képző képző képző rag

Pl. szív + es + ség + telen + ség + nek

szivességtelenség

szivességtelen

szívesség

szíves

szív

A *szív* szót már nem elemezhetjük tovább. Ezt a minden képző és rag nélkül való szót *gyökérszónak* nevezzük.

Szótövek.

A szónak azt az alakját, amelyhez ragok és jelek járulnak, *szótőnek* nevezzük.

Pl.

ajtó $\begin{bmatrix} t \\ -k \\ -ra \end{bmatrix}$

ír $\begin{bmatrix} t \\ -ás \\ -na \end{bmatrix}$

ház $\begin{bmatrix} (a)t \\ -ból \\ -(a)k \end{bmatrix}$

Ezek a szótövek a hozzájuk fűzött képzők, ragok és jelek után is változatlanok maradtak, tehát *egytövű szavak*.

Igen sok szó azonban többi alakját is megváltoztatja a hozzája fűzött képzők, ragok és jelek előtt.

Pl. kéz: *kez(e)t*, *kez(e)m*, *kez(ü)nk*; (de *kézben*)

bokor: *bokr(o)t*, *bokra*, *bokr(o)k*; (de *bokorból*)

Ugyanúgy: *hajol*: *hajlik*; *mű*: *művész*;

szamár: *szamaras*; *tető*: *teteje*;

lassú: *lass(a)n*; *éber*: *ébr(e)n* stb.

Az ilyen szavakat *többtövű szavaknak* hívjuk.

*

Az előbbi példáinkban nagyon sokszor találkoztunk egy-egy zárójelbe tett magánhangzóval.

Pl. ház: ház(a)k; barátság: barátság(o)s

kéz: kez(e)t; bokor: bokr(o)k

új: új(a)t; tud: tud(u)nk.

Ezek a magánhangzók csak a könnyebb kiejtés végett van-

nak a tőszó és a végzetek között. Ezért *ejtéskönnyítő kötőhangzóknak* nevezzük őket. Mindig követik a magánhangzók illeszkedésének törvényszerűségét.

*

Ügyeljünk, ne végződjék minden szavunk azonos képzővel, raggal vagy jellel, mert mondataink egyhangúak lesznek és rimelnek.

Példák.

Helytelen mondatfűzés: A nagyság szerint felállított katonaság szemléjére megérkezett a tábornok és a szemle végén megdicsérte a tiszteket, majd buzdította a legénységet.

Helyes mondatfűzés: A tábornok megérkezett, hogy megsemlélje a nagyság szerint felállított katonákat. A szemle végén megdicsérte a tiszteket, azután pedig buzdító szavakkal fordult a legénységhez.

Gyakorlat:

A baloldali dőcögős mondatok helyett alkalmazzunk helyes mondatfűzést a jobboldalon.

Beszélt szorgalmáról, tanulmányairól és későbbi elhatározásáról, amidőn felment Pestre és beíratkozott az egyetemre.

Megtekintette a párizsi árúházakat, múzeumokat és könyvtárakat és elkezdte dícsérni a franciákat.

Mondatrészek — Szófajok.

A szavakat kétféleképpen vizsgálhatjuk: a *mondatban*, vagy a mondatból kiemelve, *önmagukban*.

I. Ha a szavakat a mondatban vizsgáljuk, akkor az érdekel bennünket, hogy *milyen szerepük van a mondatban*. Pl. Állítunk, megnevezünk vagy meghatározunk-e velük valamit?

A mondatból ki nem emelt, mondatbeli szerepük szerint vizsgált szavakat *mondatrészeknek* nevezzük, minthogy alkotórészei a mondatnak.

II. Ha a szavakat a mondatból kiemelve, *önmagukban* vizsgáljuk, akkor az érdekel bennünket, hogy *mit jelölnek* azok. Pl. Valamilyen tárgynak a nevét, tulajdonságát, cselekvést, vagy történetét jelölünk-e velük?

A mondatból kiemelt, csupán jelentésük szerint vizsgált szavaknak *különböző fajtái* vannak, amelyeket mi *szófajok* cím alatt tárgyalunk.

A mondatrészeket és szófajokat jól meg kell különböztetnünk. Nagyon helyes, ha már a kérdéseket is így tesszük fel:

Milyen mondatrész ez?
Milyen fajta szó ez?

I. Mondatrészek.

Lássuk előbb milyen részei vannak a mondatnak?

1. A baloldalon keretbe foglalt mondatokkal *állítunk valamit*:

A rádió <i>szól</i> .	Mit állítunk? Hogy a rádió	<i>szól</i>	Allítmányok
Az ember <i>tervez</i> .	» » ? Hogy az ember	<i>tervez</i>	
A rádiók <i>szólnak</i> .	» » ? Hogy a rádiók	<i>szólnak</i>	
Az emberek <i>terveznek</i> .	» » ? Hogy az emberek	<i>terveznek</i> .	

A mondatnak azt a részét, *amellyel állítunk valamit, állítmánynak* nevezzük. Állítmány a mondat *legfontosabb része*; egymagában is alkothat egész mondatot. Pl. Mennydörög. Villámlik.

Kérdése:

mit állítunk?

Az állítmánnyal nagyon gyakran együtt jár az -e kérdőszócska. Ennek mindig az állítmány elé kell kerülnie: Elvisszed-e? Nem venné-e át? (Helytelen: el-e viszed? Nem-e venné át?)

2. Vegyük sorba az előbbi mondatokat és vizsgáljuk meg azokat a mondatrészeket, amelyekről állítunk valamit.

A rádió szól.
Az ember tervez.
A rádiók szólnak.
Az emberek terveznek.

Mi szól? a
Ki tervez? az
Mik szólnak? a
Kik terveznek? az

rádió ember rádiók emberek	Alanyok.
-------------------------------------	----------

A mondatnak azt a részét, *amelyről állítunk valamit, alánynak* nevezzük. Ez a mondat *másik főrésze*. Az alanyt néha ki sem tesszük, mivel úgyis odaértjük. Pl. Mennydörög. Villámlik. (T. i. az ég.)

Kérdései:

ki? mi? kik? mik?

Az állítmány és az alany egyeztetése:

1. Ha a mondatnak csak egy alanya van és az is egyszámú, akkor az állítmány is egyszámú áll. Pl. A tanár magyaráz. A tanuló figyel.

2. Ha a mondatnak csak egy alanya van, de az többes számú, akkor az állítmány is többes számú áll. Pl. A katonák gyülekeznek. A nemzetek háborúskodnak.

3. Ha egy mondatban több egyszámú alany

van, akkor az állítmány is egyesszámba kerül. Pl. Öröm és bánat között vergődik. Hazánkban folyik a Duna, a Tisza és a Maros.

Amennyiben az egyesszámú alanyok tulajdonnevek, az állítmányt többesbe is tehetjük, de magyarosabb ilyenkor is az egyesszám. Pl. Géza, Sándor és Pali a pályán futballozik (vagy futballoznak).

4. Ha egy mondat két vagy több alanya közül valamelyik többesszámú, akkor az állítmány is többesszámba kerül. Pl. A vezér és katonái megfutamodtak. Ceruza, papír és könyvek vannak az asztalon.

5. Ha az alany tagjai különböző személyűek (pl. én, te, ő), akkor az állítmány mindig többes számban áll. Pl. Én és te jól tanulunk. Ő és mi indulhatunk. Laci, a nővérem és én játszunk.

6. A minden, néhány, némely, sok, kevés, több és többi szavak után az alany egyesszámban áll, tehát a mondat állítmánya is egyesszámba kerül. Pl. Sok munka, kevés öröm jutott nekik osztályrészlül. Csak néhány vásárló, de sok állat volt a vásárban.

Gyakorlat:

Az alábbi mondatokban írjuk ki a hiányzó állítmányt.

A két kis gyermek Barátom és én
a Dáriusz kincsét is. Cseresznyék
 a fán. Pista és Károly a bizonyítványt Az apa
 és gyermekei külföldre Az emberek sokat
 Az alma, körte és szőlő egyidőben.....
 Több szem többet Én és ti zsandárok
 ők pedig tolvajok.....

3. Az alábbi mondatokban az állítmányon és alanyon kívül találunk egy harmadik mondatrészt is.

A rendőr <i>tolvajt</i> fogott.	Kit fogott a rendőr?	<i>tolvajt</i>	Tárgyak.
A király <i>törvényt</i> szabott.	Mit szabott a király?	<i>törvényt</i>	
A vezér meghívott <i>bennünket</i> .	Kiket hívott meg a vezér?	<i>bennünket</i>	
Vezetők irányítják az <i>autókat</i> .	Miket irányítanak a vezetők?	<i>autókat</i>	

Azt a mondatrészt, *amellyel megnevezünk valakit vagy valamit, tárgynak* nevezzük. Ez már nem főrésze a mondatnak, hanem csak *bővítménye*.

Kérdései: **kit? mit? kiket? miket?**

A tárgyrag:

A tárgy ragja kivétel nélkül rövid -t Pl. hajót, kert(e)t, házak(a)t, boltok(a)t. Néha még a -t rag is elmaradhat Pl. Leté- rítem a subám. Fogd be a szád.

4. A baloldali három mondatban az állítmányon, alanyon és tárgyon kívül egy negyedik mondatrész is van. Ez is *bővítő része a mondatnak*, mint a tárgy.

A <i>bölcs</i> király törvényt hozott.	Milyen király hozott törvényt?	a	<i>bölcs</i>	Jelzők.
A <i>sok</i> katona diadalt aratott.	Mennyi katona aratott diadalt?	a	<i>sok</i>	
A <i>tenger</i> vize sót tartalmaz.	Minek a vize tartalmaz sót?	a	<i>tenger(nek).</i>	

Azt a mondatrészt, *amely más mondatrésznek a minőségét, számát vagy birtokosát jelzi, jelzőnek* nevezzük. E szerint a jelzőknek három fajtát különböztetjük meg:

a) tulajdonságjelző b) számnévjelző c) birtokosjelző

Becsületes ember volt.	Milyen ember volt?	becsületes	Tulajdon- ság jelzők
A hős fiúk küzdenek.	Minő fiúk küzdenek?	hős	

Ebben a két mondatban a jelzők (becsületes, hős) más mondatrészek (ember, fiúk) *tulajdonságát*, milyenségét mondják meg. Tehát *tulajdonságjelzők*.

Kérdései: milyen? minő?

Sír a három árva.	Hány árva sír?	három	Számnev- jelzők
Sok ember dolgozik.	Meennyi ember dolgozik?	sok	
Ütött az utolsó óra.	Hányadik óra ütött?	utolsó	

Ezekben a mondatokban a jelzők (három, sok, utolsó) más mondatrészek (árva, ember, óra) *számát, sorrendjét* mondják meg. Tehát *számnévjelzők*.

Kérdései: hány? meennyi? hányadik?

Hallgatta Isten igé- jét.	Kinek az igéjét hallgatta?	Isten	Birtokosjelzők
Elterjedt a háború híre.	Minek a híre terjedt el?	háború	
Gyermekének ar- cát pillantotta meg	Kinek az arcát pillantotta meg?	gyermekének a	
A szőnyegnek a vé- gét fogta.	Minek a végét fogta?	szőnyegnek a	

A fenti négy mondat jelzői (Isten, háború, gyermekének a, szőnyegnek a) más mondatrészek (igéjét, híre, arcát, végét) *birtokosát, tulajdonosát* nevezik meg. Tehát *birtokosjelzők*.

A birtokosjelző sokszor *ragtalan*, néha *-nak, -nek* ragja van, máskor pedig a *-nak, -nek* ragok után a vagy az is következik.

Pl. Az író műve.
 Az írónak műve.
 Az íróknak a műve.

Kérdései: kinek a? minek a?

*

Értelmező.

Ha a tulajdonságjelző és számjelző a jelzett szó után áll, akkor *értelmezőnek* nevezzük: ilyenkor t. i. *megmagyarázza, értelmezi az előtte álló mondatrészt*. Az értelmező több szóból is állhat. Pl. Hunyadi, a törököverő. Napoleon, a nagy császár. Zrinyi a költő.

*

Nem kell kitennünk minduntalan a -nak, -nek, vagy a -nak a, -nek a birtokosragokat. Pl. az embernek az esze helyett csak: a z e m b e r e s z e.

Gyakorlat:

A birtokosragok elhagyásával tegyük könnyedebbé füzetünkben az alábbi kifejezéseket:

Leégett a háznak a teteje. Ennek az embernek a szemei jók. Könyvének a lapjai tiszták. Láttam a tónak a fenekét. Mindenkinek karácsonyfája ez. A tudósnak tudása sem vég nélküli.

5. Az alábbi mondatokban egy újabb mondatrészszel találkozunk.

A jó kutya tolvajt
 ugat a kertben.
 A derék gazda fia
 szemére vetette
 hálátlanságát.

Hol ugatja a jó
 kutya a tolvajt?
 Hová vetette a de-
 rék gazda fia há-
 látlanságát?

kertben

szemére

Határozók.

Azt a mondatrészt, amely a cselekvés körülményét határozza meg, *határozónak* nevezzük. Ez is bővítő része a mondatnak.

A fenti két mondat közül az elsőben a határozó (kertenben) *valóságos helyet jelöl*. Ezt *helyhatározónak* nevezzük.

A második mondatunk határozója (szemére t. i. vetette hálátlanságát) *nem jelöl igazi helyet*. Ezt *képeshelyhatározónak* hívjuk.

(Rakhatunk valakinek a szemére valóságban borogatást, de hálátlanságot csak képletesen vethetünk a szemére.)

A határozóknak tehát két nagy csoportjával: a *helyhatározókkal* és *képeshelyhatározókkal* ismerkedtünk meg. Kérdéseik azonosak:

hol? honnan? hová? merre? meddig?

Jegyezzük meg jól, hogy **hol** kérdésre mindig *-ban, -ben*, **hová** kérdésre pedig *-ba, -be* ragokat használunk.

Pl. Hol? { kútban, ajtóban,
 { kézben, szemében,

Hová? { kútba, ajtóba
 { kézbe, szemébe,

Pl. Letették a *sírba*.

Bement a *szobába*.

Fát rak a *kályhába*.

A *szomszéd*ba ment.

Álomba merült.

A *könyvbe* nézett.

Megfordult a *sírában*.

Meleg van a *szobában*.

Tüzelnek a *kályhában*.

A *szomszéd*ban volt.

Álmában látta.

A *könyvben* olvasta.

A szerint, hogy a cselekvésnek *milyen körülményét* határozzuk meg, megkülönböztetünk:

*hely-, *idő-, *mód-, *állapot-, *ok-, *cél-, *eszköz-, *társ-, *eredet-, *eredmény- és *részes-

határozókat.

* Az időhatározó a cselekvés idejét határozza meg.

Kérdései: mikor? mi-
óta? meddig? mikorra?
mennyi időre?

Pl. Holnap jövök. (Mikor?)
Öt év óta várjuk. (Mióta?)
Két hétig tart. (Meddig?)
Reggelre hó lesz. (Mikorra?)
Örökre elveszett. (Mennyi
időre?)

* A módhatározó a cselekvés módját határozza meg.

Kérdései: hogyan? mi-
módon?

Pl. Rendületlenül bízik. (Ho-
gyan?)
Valahogyan mégis befu-
tottak. (Mi módon?)

* Az állapothatározó valakinek vagy valaminek az állapotát határozza meg. Kér-
dése: milyen állapotban?

Nagy nyomorban élünk.
(Milyen állapotban?)
Egyedül halt meg. (Milyen
állapotban?)

* Az okhatározó a cse-
lekvés okát fejezi ki. Kérdé-
sei: miért? mi okból?

Vérét ontja a hazáért. (Mi-
ért?)
A hideg miatt itthon ma-
radtunk. (Mi okból?)

* A célhatározó a cse-
lekvés célját határozza meg.
Kérdései:

miért? mi célból? mi végett?

Az eszméért halni is tud.
(Miért?)
A szabadságért küzdünk.
(Mi célból?)
A döntés végett ültek ösz-
sze. (Mi végett?)

*A miatt és végett használatát ne za-
varjuk össze. Pl. Az üzlet haláleset mi-
att zárva. (Megokoltuk, hogy miért van zár-
va. Tehát okhatározó.)*

Alkudozás végett jött hozzám.
(Megmondjuk a célt, amiért hozzám jött. Tehát célhatározó.)

A miatt-ot nem szabad célhatározásra, a végett-et pedig nem szabad okhatározásra használnunk.

* Az *eszközhatározó* a cselekvés *eszközét* fejezi ki. Kérdései:

mivel? ki által? miáltal?

Többet ésszel, mint erővel.
(Mivel?)

A főorvos által jóváhagyott.
(Ki által?)

* A *társhatározó* azt határozza meg, *akivel* vagy *amivel* együtt történik a cselekvés. Kérdései:

kivel? mivel?

Barátjával együtt érkezett.
(Kivel?)

Evezővel hajtotta a csónakot. (Mivel?)

* Az *eredethatározó* azt határozza meg, *akitől* *ered valaki*, vagy *amiből* lesz valami. Kérdései:

kitől? mitől? kiből? miből?

Keresztény szülőktől származott. (Kiktől?)

Virágtól illatos az udvar.
(Mitől?)

A bimbóból virág lesz. (Miből?)

* Az *eredményhatározó* azt határozza meg, *amivé* valaki, vagy valami lesz. Kérdései:

mire? mivé? minek?

A szokást törvényerőre emelik. (Mire?)

Vérré változott a bor. (Mivé?)

Vezérünknek választunk.
(Minek?)

* A *részeshatározó* azt határozza meg, *amivé* lesz valaki vagy valami. Kérdései:

kinek (a részére)? minek (a részére)?

Másnak szánta ezt. (Kinek?)

Nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk. (Minek?)

Az állítmányt és az alanyt a mondat *főrészeinek*, a tárgyat, jelzőt és határozót pedig a mondat *bővítményeinek* hívjuk.

A kiemelt mondatrészt tesszük mindig az állítmány elé. Pl. A fiamnak autót veszek az idén.

A szerint, hogy mit akarunk kihangsúlyozni, így változtatjuk a mondatot: A fiamnak veszek. (Kinek veszek?) Autót veszek. (Mit veszek?) Az idén veszek. (Mikor veszek?)

A mondatrészek és kérdéseik összefoglaló táblázata:

Mondatrészek:		Kérdéseik:	
1	Allítmány.	Mit állítunk?	
2	Alany.	Ki? Mi? Kik? Mik?	
3	Tárgy.	Kit? Mit? Kiket? Miket?	
4	Jelző.	Tulajdonság: Szám: Birtokos:	Milyen? Minő? Hány? Mennyi? Hányadik? Kinek a? Minek a? (valamilye.)
		Hely: Idő: Mód: Állapot: Ok: Cél: Eszköz: Társ: Eredet: Eredmény: Részes:	Hol? Honnan? Hová? Merre? Meddig? Mikor? Mióta? Meddig? Mikorra? Mennyi időre? Hogyan? Mi módon? Milyen állapotban? Miért? Mi okból? Miért? Mi célból? Mi végett? Mivel? Ki által? Mi által? Kivel? Mivel? Kitől? Mitől? Kiből? Miből? Mire? Mivé? Minek? Kinek (a részére)? Minek a részére?
5	Határozó.		

Gyakorlat:

Elemezzük az alábbi mondatokat. Az egyes mondatrészek nevét írjuk a szavak fölött lévő keretbe.

A hódító törökök hatalmukat mindenütt éreztették.

A tanévben magyar helyesírást tanulunk. Isten fia

megváltotta a bűnös emberiséget. A sasok az óriás

hegyek között élnek. Beteg lelke a vallásban keresett

megnyugvást. Télen a seregek nem szenvedhették a

nagy hideget. A király gyönyörűségét lelte koronája

drágaköveiben. A világ végére nem jutott még el

senki. Az iskola termeit egészségügyi szempontból

magasra méretezték. Kis kosarában alma, körte és

barack van. A művész állandóan zongorázott és énekelt.

Szép, sűrű bükkfaerdő nőtt a hegyoldalon. Adjon Isten

bort, búzát és békességet. Erdőkről és mezőkről énekelt

a költő.

Szófajok.

Eddig a mondatban, *mondatbeli szerepük szerint*, vizsgáltuk a szavakat. Az alábbiakban a mondatból kiemelve, *önmagukban* vizsgáljuk azokat.

Pl. Gyí, kiabál négy fiú, de az a rossz ló nehezen indul.

Emeljünk ki ebből a mondatból minden szót. A szavak mondatbeli sorrendjét se tartsuk be:

kiabál, indul — fiú, ló —

rossz — négy — az — a —

nehezen — de — gyí.

A fenti mondatokból kiemelt szavak ebben a sorrendben nem fejeznek ki semmiféle összefüggő gondolatot. Tehát nem részei többé a mondatnak, hanem *különálló szavak*. Ezeket a szavakat fajtájuk szerint *kilenc főcsoportban* tárgyaljuk a továbbiak folyamán.

1. Az igék és ragozásuk.

kiabál, indul, fut, játszik,
bízik, ötlük, mos, vezet, gon-
dol, festet, gyúrat, taníttat,
írogat, legyint, futamodik.

Ezek a szavak mind *cse-
lekvést, történést fejeznek
ki. Nyelvteni elnevezé-
sük: ige.*

Megkülönböztetünk:

1. *cselekvő*

a) *gyakorító*

b) *mozzanatos*

c) *kezdő*

2. *műveltető*

3. *szenvedő*

4. *visszaható*

5. *ható*

igéket.

1.

A *cselekvő ige* olyan *cse-
lekvést* fejez ki, amelyet az
alany végez.

Pl. A tanár *olvas*.
A munkás *dolgozik*.
A szegény *koldul*.

a) A *gyakorító ige* gyakran
ismétlődő vagy hosszú ideig
tartó *cselekvést* fejez ki. A
cselekvést itt is az alany vég-
zi.

Pl. Az asszony *főzőget*.
A kutya *keresgél*.
A gulya *legelész*.
A nád *hajlong*.
A fiú *kapkod*.

b) A *mozzanatos ige* egy-
szeri, pillanatnyi *cselekvést*
fejez ki. Ebben az esetben is
az alany végzi a *cselekvést*.

Pl. Az ég *megcsattan*.
Bajúszán *pödörint*.
A fény *megpillan*.
Nagyot *durran*.

c) A *kezdő ige* a *cselekvés*,
történés elkezdését fejezi ki.
Ez is *cselekvő ige*.

Pl. A tűz *éled*.
A lába *megfájdul*.
A rádió *megszólal*.

2.

A műveltető ige azt fejezi ki, hogy az alany nem maga végzi a cselekvést, hanem mással téteti, művelteti azt. Képzője: -at, -et; -tat, -tet.

Pl. Ruhát (mos) *mosat*.
Ebédet (főz) *főzet*.
Pénzt (gyűjt) *gyűjtet*.
Várat (épít) *épített*.
Kalapot (készít) *készített*.
Üzletet (nyit) *nyitatt*.

A műveltető igének hagy igével való körülírása magyartalan. Helytelen például: Kalapot hagy készíteni. Nem hagyta magát zavartatni. Tűzet hagy rakni. Helyettük: Kalapot készített. Nem zavartatta magát. Tűzet rakat.

3.

A szenvedő igében kifejezett cselekvést valaki más cselekszi az alannyal, az alany tehát a cselekvést csak elszenvedi. Képzője ugyanaz, mint a műveltető igéé, csak hogy a műveltető ige *iktelen*, a szenvedő pedig *ikes*. A műveltető képzők tehát így bővülnek: -at|ik, -et|ik, -tat|ik, -tet|ik.

Pl. A képviselő *megválasztatik*. (mások választják.)
A tolvaj *bezáratik*. (más zárja be.)
Az ellenség *megveretik*. (mások verik meg.)
A katona *kitüntettetik*. (más tünteti ki.)
Jézus *dícsértetik*. (mások dicsérik.)
A bűnös *megaláztatik*. (mások alázzák meg.)

Lehetőleg kerüljük el a szenvedő igék használatát. Ez a latinosság ma már csak a régi vallásos kifejezésekben otthonos: Dícsértessék (dícsértetik) a Jézus Krisztus. Szenteltessék meg (megszenteltetik) a Te neved. — Társalgásban használjuk még a méltóztassék (méltóztatik) és engedtessek meg (megengedtetik) alakokat.

4.

A visszaható ige azt fejezi ki egy szóban, hogy a cselekvést az alany végzi és az alany is szenved el. A visszaható igék többnyire ikesek, de van köztük sok ictelen is.

Pl. Az ajtó bezárul.

(az ajtó zárja önmagát.)

A leányka meghajol.

(önmagát hajtja meg.)

A férfi borotválkozik.

(önmagát borotválja.)

A falhoz ütődik.

(magamagát üti oda.)

5.

A ható ige a cselekvés vagy történés lehetőségét, megengedettséget fejezi ki. Képzője *-hat*, *-het*. Ezt a képzőt minden igehez hozzáteljesítjük.

Pl. Szólhat neki.

Eljöhet velem.

Átadhatja azt.

Megeshetik az is.

Irigykedhetik rám.

Becsukódhatik az ajtó.

Az *-at*, *-et*; *-tat*, *-tet* igeképzők használata és írása:

1. Ha a műveltető, vagy a szenvedő ige *t*-vel végződik és előtte *m á s s a l h a n g z ó* van, akkor *-at*, *-et*; illetőleg *-atik*, *-etik* képzőket kap.

Pl. ront: rontat
tart: tartatik
fest: festet
meneszt: menesztetik

2. Ha a műveltető vagy szenvedő ige *t*-vel végződik és előtte *m a g á n h a n g z ó* van, akkor *-tat*, *-tet*; illetőleg *-tatik*, *-tetik* képzőket kap.

Pl. fut: futtat
fordít: fordítatik
készít: készítettet
kifizet: kifizettetik.

Megjegyezzük, hogy nyelvünk mai állapotában az *-atik*, *-etik*, *-tatik*, *-tetik* gyakori használata nevetségesen hat.

Gyakorlat:

A baloldali cselekvő igékből képezzünk műveltető és szenvedő igéket a jobb-
oldalon:

folyt, tanít, fest, gyűjt, bújt,
üt, épít, taszít, nyújt, szakít,
állít, tart, nagyít, vetít, ont,
kitüntet, arat, gyűjt.

Igeragozás.

reszket|(e)k

reszket|sz

reszket|—

reszket|(ü)nk

reszket|tek

reszket|nek

vár|(o)m

vár|(o)d

vár|ja

vár|juk

vár|játok

vár|ják

dolgoz|(o)m

dolgoz|(o)l

dolgoz|ik

dolgoz|(u)nk

dolgoz|tok

dolgoz|nak

A fentiekben három igét ragoztunk. Az aláhúzott részek világosan mutatják, hogy mind a három igének van egy olyan része, amelyik a ragozás folyamán változatlan maradt. Ezt *igetőnek* nevezzük. A hozzájuk toldott végzeteket pedig *igei személyragoknak*.

Az igitőhöz járuló személyragok kétfélék:

alanyiak és tárgyasak.

Alanyi igeragozás.

Első személy	(én)	<— <u>reszket</u> (e) <u>k</u> —>	(egyedül)	Egyszám
Második személy	(te)	<— <u>reszket</u> <u>sz</u> —>	(»)	
Harmadik személy	(ő)	<— <u>reszket</u> <u>—</u> —>	(»)	

*

Első személy	(mi)	<— <u>reszket</u> <u>ünk</u> —>	(többen)	Többszám.
Második személy	(ti)	<— <u>reszket</u> <u>tek</u> —>	(»)	
Harmadik személy	(ők)	<— <u>reszket</u> <u>nek</u> —>	(»)	

*

Első személy	(én)	<— <u>dolgoz</u> (o) <u>m</u> —>	(egyedül)	Egyszám.
Második személy	(te)	<— <u>dolgoz</u> (o) <u>l</u> —>	(»)	
Harmadik személy	(ő)	<— <u>dolgoz</u> <u>ik</u> —>	(»)	

*

Első személy	(mi)	<— <u>dolgoz</u> <u>unk</u> —>	(többen)	Többszám.
Második személy	(ti)	<— <u>dolgoz</u> <u>tok</u> —>	(»)	
Harmadik személy	(ők)	<— <u>dolgoz</u> <u>nak</u> —>	(»)	

*

A példákból azt látjuk, hogy az igei személyragok kifejezik az *alany személyét és számát* is. Minthogy csak az *alany*nak a személyét és számát fejezik ki, ezért *alanyi személyrag* a nevük.

Vizsgáljuk meg a fentebbi két ige egyesszámú harmadik személyét:

reszket|— ~ dolgoz|ik.

A két ige közül a második *ik*-re végződik, míg az elsőnek nincsen ragja.

Az alanyi ragozású igéket, melyeknek az egyesszám harmadik személyben *-ik* ragjuk van: *ikes* igéknek nevezzük. A többi alanyi ragozású igét: *iktelen* igéknek hívjuk.

Az ikes és iktelen igék ragozása az irodalmi nyelvben is és a köznyelvben is többé-kevésbé összekuszálódott. Az ikes igéknek néha iktelen ragozású alakjaik vannak. Pl. (lakik): laksz, (romlik): romlasz, (okoskodik): ne okoskodj. — Sok iktelen igét pedig egyes alakjaikban az ikesek módjára ragozunk. Pl. (kér): kérjél, (ad): adjál.

Mindenesetre az iktelen alakok egyre jobban szaporodnak.

Tárgyas ragozás.

Első személy	(én)	<vár (o)m>	(egyedül)	Tárgy. őt v. őket	Egyszám
Második személy	(te)	<vár (o)d>	(„)	„ „	
Harmadik személy	(ő)	<vár ja>	(„)	„ „	

Első személy	(mi) < vár <u>juk</u> > (többen) őt v. őket	Többszám
Második személy	(ti) < vár <u>játok</u> > (» » » »)	
Harmadik személy	(ők) < vár <u>ják</u> > (» » » »)	

A vár igéhez járuló igei személyragok az alany személyén és számán kívül, még a tárgy személyét is kifejezik. Ezeket tárgyas személyragoknak nevezzük, minthogy az alany személyén és számán kívül, még a tárgy személyét is jelölik.

A tárgyas ragozásban csak a harmadik személyű tárgyat jelölhetjük a személyragokkal. Ha azonban a cselekvő alany egyszámú és elsőszemélyű, akkor a -lak, -lek raggal a második személyű tárgyat is kifejezhetjük.

Pl.

(én) < szeret|lek > (téged v. titeket.)

(») < megvizsgál|lak > (» » » »)

Példáinkból látjuk azt is, hogy az alanyi és tárgyas személyragok nem azonosak.

Alábbi táblázatunk csoportosítva tünteti föl az összes igei személyragokat:

Személyek	Alanyi személyragok		Tárgyas személyragok	
	iktelenek	ikések	3. személyű tárgy	2. szem. tárgy
Egyszám				
1. személy	-k	-m	-m	-lak, -lek
2. személy	-sz, -l vagy semmi	-l	-d	
3. személy	-n vagy semmi	-ik	-ja, -i, -a, -e	
Többszám				
1. személy	-nk		-juk, -jük, -uk, -ük	
2. személy	-tok, -tek, -tök		-játok, -itek, -átok, -étek	
3. személy	-nak, -nek		-ják, -ik, -ák, -ék	

A tárgyas személyragok -j -je az s, sz, z tövű igék után hiányzik. Helyette a tővégi mássalhangzót (s, sz, z) hosszan ejtjük és hosszan is írjuk.

Pl. ásja	helyett ássa
viszjűk	„ visszűk
foltozjátok	„ foltozzátok

Az igei személyragok előtt is gyakran találunk ejtés-könnyítő magánhangzókat.

Pl. rohan(o)k. játsz(u)nk. vár(o)d. reszket(e)k. épít(ü)nk. Már az előbbiekből tudjuk, hogy ezeket *ejtés-könnyítő kötőhangzóknak* hívjuk.

*

Tárgyas és tárgyatlan igék.

Azokat az igéket, amelyeknek nincsen határozott tárgyuk és csak alanyi személyragokat vehetnek föl, *tárgyatlan igéknek* nevezzük. Pl. Reszket a bokr. A fiú felkelt. A gép zakatolt.

Azokat az igéket pedig, amelyeknek határozott tárgyuk van és tárgyas személyragokat vesznek fel, *tárgyas igéknek* hívjuk. Pl. Mossa a kezét. Vezette a repülőt. Hívja az anyját.

Az igék legnagyobb része az *alanyi személyragokat* épűgy felveheti, mint a *tárgyas személyragokat*.

Pl. Autót vezet(e)k.	~	Veze(e)m az autót.
Könyvet kérsz?	~	Kérd el a könyvet.
Kocsit lát.	~	Látja a kocsit.

*

Változassuk az alanyi igeragozást a tárgyas igeragozással, hogy mondataink ne katógjanak a sok egyforma végződésű ígétől. Pl. Mindent ellopott, ami a kezébe jutott. Űgyesebben:

*Ellopta mindazt, ami kezébe került.
 — Gyermekére nem gondolt, mindent eltékozolt.
 Úgyesebben: Nem gondolt a gyermekére,
 eltékozolta mindenét.*

Gyakorlat:

A füzetünkben alakítsuk át, a tárgyasság és tárgyatlan igeragozás változtatásával az alábbi esetlen stílusú, egyformán kattogó mondatokat:

Elővette, letörölgette a könyvet és az asztalra tette. Rengeteg lopott holmit adott el. Kiugrálta magát, elfogyasztotta vacsoráját, azután megvetette az ágját. A klasszikus darabokat nem játszotta szépen, mégis gyakran zongorázta azokat.

Igeidők.

1. A nap <i>süt.</i>	—	> most, a <i>jelenben</i> .
2. A nap <i>sütött.</i>	—	> régen, a <i>multban</i> .
3. A nap <i>sütni fog.</i>	—	> később, a <i>jövőben</i> .

Az első mondat igéje azt fejezi ki, hogy a napsütés *akkor történik, amikor kimondjuk azt*; tehát a *jelenben*. Ezért maga az igealak is ezt a nyelvtani elnevezést kapta: *jelen idő*, röviden *jelen*.

Jele: Nincsen.

A második mondat igéje azt fejezi ki, hogy a napsütés nem a *jelenben*, hanem a *multban történt*. Ennek az igealaknak a neve: *mult idő*, röviden *mult*.

Jele: -t v. -tt.

A mult idő jele mássalhangzó után -t (rajzolt, varrt, csinált); magánhangzó után pedig -tt (hazudott, melegedett, fázott.)

A harmadik mondat igéje azt fejezi ki, hogy a napsütés nem a jelenben játszódik le, nem is a múltban történik, hanem csak később, a *jövőben következik be*. Ezért kapta ez az igealak a *jövő idő, röviden jövő* elnevezést.

Jele: Nincsen.

A jövő időt rendszeren az igék *-ni* végződésű alakjával (főnévi igenév!) és a *fog* segédigével fejezzük ki.

Pl. tanulni fog(o)k

„ fogsz

„ fog

„ fog(u)nk

„ fogtok

„ fognak

Látjuk csak a fog igét ragoztuk; a *-ni* végződésű *főnévi igenév* változatlan maradt az egész ragozás folyamán.

Kifejezhetjük a jövő időt úgy is, hogy a kérdéses igét *jelen időben ragozzuk és hozzálesszük a majd* (esetleg holnap, akkor, jövőre stb.) *szócskát*.

Pl. jövők majd

jössz „

jön „

jövünk majd

jöttök „

jönnék „

Hogy a cselekvés *most, korábban* vagy csak *később* történik-e, ezt *igedőkkkel* fejezzük ki. Az igékben kifejezett cselekvés történhetik tehát: *jelen, mult* vagy *jövő időben*.

Nyelvünk legtöbbször a jelen idővel fejezi ki a jövőt is; ha pedig nyomatékos a jövő idő akkor a majd szóval toldja meg az ige jelen idejét. Pl. átnézzünk majd, majd elvállik.

A fog segédigét nem szívesen alkalmazza a magyar nyelv. Magyarosabb is az: (el- tesszük vagy elteesszük majd), mint az: (el fogjuk tenni) alak.

Példák: Tedd el, majd megeszed reggel. Majd megbánja, ha nem jön velünk. Eljön az idő, amikor ő uralkodik majd. Velünk tartasz holnap? Imádkozunk érteitek is a templomban. Átadjuk az üzenetét. Majd kifutott a tej.

Igemódok.

Az igék ragozásában az *igeidőkön* kívül még *igemódok* is vannak.

1. A mérnök <i>tervez</i>	———> Egyszerűen <i>kijelentjük</i> a cselekvést.
2. A mérnök <i>tervezne</i>	———> A cselekvés bizonyos <i>feltételtől</i> függ.
3. Adj egy pengőt!	———> <i>Felszólítunk</i> a cselekvésre valakit.

Jelentő mód. Az első mondatbeli igealakokkal egyszerűen *kijelentünk* valamit. Az igeinek az ilyen alakját **jelentő** módnak nevezzük.

Jele: Nincsen.

A jelentő módban mind a három igeidő megvan: jelen, múlt és jövő.

Feltételes mód. A második mondatban a cselekvés csak bizonyos *feltétel* mellett következhetik be. Az ilyen igealakról azt mondjuk, hogy **feltételes** módban van.

Jele: -na, -ne, -ná, -né

A feltételes mód jele a magánhangzók illeszkedésének törvénye szerint járul az igék tövéhez.

Az iktelen igék alanyi ragozásában az egyszámú első személyben azonban a feltételes mód jele a mélyhangúaknál is -né (nem -ná).

Pl. tudnék, adnék, hoznék.

A tárgyas ragozásban az egyszámú harmadik személy ragja nincs meg, de a módjel magánhangzója hosszú: -ná, -né.

Pl. várná, verné, míg az alanyi ragozásban: várna, verne.

A tárgyas ragozás többesszámú személyragjai össze vannak vonva a feltételes mód jelével.

Pl. várnók, vernők
várnatok, vernétek
várának, vernék

A feltételes módban csak két igeidő van: jelen és mult.

Szükségtelenül ne használjunk feltételes módot. Helytelen például: Mielőtt beszédemet megkezdéném, elmondok egy kis anekdotát. Helyesen: Mielőtt beszédemet elkezdem, elmondok egy kis anekdotát.

Ugyancsak helytelen: Megkérném önt, hogy lenne szíves nékem is venni egy ujságot. Helyesen: Megkérem önt, hogy legyen szíves számomra is ujságot venni.

Felszólító mód.

A harmadik mondat igealakjával cselekvésre szólítunk fel valakit. Az ilyen igealakot felszólító módnak hívjuk.

Jele: j amely legtöbb esetben pótlónyúlást szenved.

A felszólító módnak csak egy ideje van: a jelen.

A felszólító mód -j jelének pótlónyúlása:

1. Ha az igető s, sz, z-vel végződik, akkor a felszólító módban a -j módjel hiányzik. Helyette a tövégi s, sz, z-t hosszan ejtjük és hosszan írjuk

Pl. mos + j	helyett	moss
mász + j	„	mássz
néz + j	„	nézz

2. Ha st, szt végű igékhez járul a felszólító mód -j jele, akkor nemcsak a j esik ki, hanem a t is. Helyettük a tövégi s, sz-et hosszan ejtjük és hosszan is írjuk.

Pl. fest + j	helyett	fess
oszt + j	„	ossz

3. Ha t végű igékhez járul a felszólító mód j jele, akkor a t + j hangokat együtt hosszú ss-nek vagy hosszú ccs-nek ejtjük. Az ejtésbeli hosszú ss-t hosszú ss-el is írjuk; az ejtésbeli hosszú ccs-t azonban ts-el írjuk.

Pl. lát + j	helyett	láss
üt + j	„	üss
de: tanít + j	„	taníts
fűt + j	„	fűts

4. Nem jelöljük azonban az eredeti hosszúságot sem az ejtésben, sem az írásban az s, sz, z, st, szt és t tövű igék felszólító módjának ősszevonó alakjaiban.

Pl. olvassad	összevonva	olvasd
ússzad	„	úszd
rázzad	„	rázd
fessed	„	fesd
összad	„	oszd
hallgassad	„	hallgasd
tekintsed	„	tekintsd

5. Mindig kiesik a felszólító mód -j jele a d tövű igék felszólító módjának egyszámú második személyében. Helyette ejtésben és írásban egyaránt megnyúl a tövégi d.

Pl. add	(teljesebb alak)	ad(ja)d
küldd	„ „	küld(je)d
áldd	„ „	áld(ja)d
mond	„ „	mond(ja)d
tudd	„ „	tud(ja)d
imádd	„ „	imád(ja)d
védd	„ „	véd(je)d
kezd	„ „	kezd(je)d

Ugyancsak hosszú -dd-vel ejtjük és írjuk még a következő igék felszólító módjában az egyszám második személy összevont alakjait.

Pl. tegyed: tedd,	igya	idd
vigyed: vidd	higgyed:	hidd
óvjad: ódd,	rójad:	ródd
lőjed: lődd,	szőjed:	sződd
szívjad: szídd,	fújjad:	fúdd
egyed: edd	hívjad:	hídd

Megjegyzendő: hagyjad: ha gy d, de az indulatszóbá lett hadd! Továbbá: higgyen (nem higgyen).

6. A tövégi d, gy, n, ny, l és ll a felszólító mód -j jelével egyesülve gy v. ggy, nny, és jj-nek hangzik Ezt a hangváltozást azonban írásban nem jelöljük. Pl. ad j, mond j, ha gy j, ken j, d al ol j, áll j.

Gyakorlat:

Az alábbi szöveg felszólító módban álló igéit írjuk ki a jobboldalra. Utána mondassuk tollba az egész szöveget.

Hallgassátok Isten igéjét, és ne vétsetek ellene soha. A bár bár hódító mondotta katonáinak: „Előbb kergessük ki a

barátokat, azután fosszátok ki a kolostort és osztozzatok a zsákmányon“. Mosd meg a lábaid, hogy ne szennyezd be az ágynád. Szedd össze és vidd el az eléd rakottakat. Mondd meg a leánynak, hogy mossa el az edényeket és csak azután olvasd az ujságot. Vadásszunk és halásszunk, hogy az idő jobban teljék rajtunk. Vedd elő a puskád és lödd le a házad köré merészkedő vadakat. Isten, áldd meg a magyart, katoná! álld meg a helyed!

Az igéket tehát így ragozzuk:

Jelentő mód: $\left[\begin{array}{l} \text{jelen idő: (tő+személyrag)} \\ \text{mult idő: (tő+módjel+személyrag)} \\ \text{jövő idő: (tő+ni [= főnévi igenév]+} \\ \text{fog ige jelen ideje.)} \end{array} \right.$

Feltételes mód: $\left[\begin{array}{l} \text{jelen idő: (tő+módjel+személyrag.)} \\ \text{mult idő: (a jelentő mód mult ideje+volna.)} \end{array} \right.$

Fel szólító mód: *jelen idő: (tő+módjel+személyrag.)*

Az igeragozás áttekintése.

A magyarban is, mint a legtöbb idegen nyelvben, vannak *rendes* és *rendhagyó* igék.

A *rendes* igék töve a ragozás folyamán *változatlan* marad. Pl. (hoz|ni: hozok, hoztuk, hoznánk, hozz.)

A *rendhagyó* igék töve azonban *megváltozik* a ragozás folyamán. Pl. (men|ni: megyek, ment, mész.)

A túloldali táblázatunkban néhány *rendes* igét ragozunk az összes igemódok valamennyi idejében:

Módok és Idők	Alanyi ragozás		Tárgyas ragozás		
	Iktelen	Ikes	3. sz. tárgyat	2. sz. tárgyat	
Jelentő mód	Jelen	kel(e)k kelsz kel kel(ü)nk keltek kelnek	szök(ö)m szöksz [szök(ö)] szökik szök(ü)nk szöktök szöknek	mér(e)m mér(c)d méri mérjük méritek mérik	mérlek
	Mult	kel t (e)m kel t (é)l kel t kel t (ü)nk kel t (e)tek kel t ek	szök t (e)m szök t (é)l szök(ö) t szök t (ü)nk szök t (e)tek szök t ek	mér t (e)m mér t (é)d mér t e mér t ük mér t étek mér t ék	mértelek
	Jövő	kelni fog(o)k » fogsz » fog » fog(u)nk » fogtok » fognak	szökni fog(o)k » fogsz » fog » fog(u)nk » fogtok » fognak	mérni fog(o)m » fog(o)d » fogja » fogjuk » fogjátok » fogják	mérni foglak
Feltételes mód	Jelen	kel né k kel né l kel ne kel né nk kel né tek kel né nek	szök né m szök né l szök né k szök né nk szök né tek szök né nek	mér né m mér né d mér né mér né nk (*nök) mér né tek mér né k	mérnélek
	Mult	kel t (e)m volna kel t (é)l volna kel t volna kel t (ü)nk volna kel t (e)tek volna kel t ek volna	szök t (e)m volna szök t (é)l volna szök(ö) t t volna szök t (ü)nk volna szök t (e)tek volna szök t ek volna	mér t (e)m volna mér t (é)d volna mér t e volna mér t ük volna mér t étek volna mér t ék volna	mértelek volna
Felszólító mód	Jelen	kel j (e)k kel j kel j (e)n kel j (ü)nk kel j (e)tek kel j (e)nek	szök j (e)k szök j szök j (ö)n szök j (ü)nk szök j (e)tek szök j (e)nek	mér j (e)m mér j (e)d mér j e mér j ük mér j étek mér j ék	mérjelek

2. A főnév.

fiú, ló, tanító;
vas, hegy, szék;
harag, félelem,
irodalom.

Ezek a szavak *élő lényeknek, élettelen tárgyaknak* vagy *gondolati dolgoknak* a nevei. Nyelvtani elnevezésük: *főnév*.

Élőlények, vagy élettelen tárgyak neveit jelölő szavakat *érzéki főneveknek* hívjuk, minthogy ezeket érzékeinkkel felfoghatjuk. Pl. ember, király; föld, tenger.

Elvont, csak a gondolatunkban létező tulajdonságot, állapotot, vagy cselekvést jelölő szavakat *gondolati főneveknek* nevezzük, minthogy ezek csak gondolatunkban vannak meg. Pl. jóság, betegség, futás, szeretet.

A főneveket két nagy csoportba sorozhatjuk:

Pl. Ázsia, Brazília
Balaton, Duna
Ádám, Hunyadi
Ráró, Mars

Ezek a szavak mind valakinek vagy valaminek a saját külön nevét jelölik. A nevük *tulajdonnév*.

Már az előbbiekből tudjuk, hogy a tulajdonneveket mindig nagybetűvel írjuk.

mező, tinta
gyufa, virág
liba, bivaly
ember, asszony.

Ezek a szavak több hasonló természetű, egyforma személynek, vagy tárgynak a nevét jelölik. Nyelvtani elnevezésük: *köznév*.

tanító	fiú ;	regény	csoda
tanítók	fiúk;	regény(e)k	csodák

Az első sorbeli főnevek *egy-egy* személynek vagy *egy-egy* tárgynak a nevét jelölik. A második sorbeliek már *több* személynek vagy tárgynak a nevét jelentik. A főneveknek tehát *többszáma* is van.

A főnevek többszámának jele a -k.

Minden, néhány, némely, sok, kevés, több és többi után a főnév egyes számba kerül. Pl. minden ember, több pénz, sok ruha, némely állat stb.

Hibás a többesszám használata az alábbi példákban is: Tanulom az olasz, francia és angol nyelveket. Helyesen: Tanulom az olasz, angol és francia nyelvet. — Hibás: Délben 12 és 2 órák között üzletünk zárva lesz. Helyesen: Délben 12 és 2 óra között üzletünk zárva lesz.

A páros testrészeket a magyar egynek veszi, ezért egyesszámban beszél róluk. Pl. Megmosta a fülét. A szemek közé nézett. — Ha a páros testrészek egyikéről beszélünk, így mondjuk: Félfülrel hallgatta. Félkézzel vitte.

*

*A birtokos
személyragok.*

Valamint az igék, ugyanúgy a főnevek is felvehetnek bizonyos személyragokat.

Pl. A gazda földje.

Ebben a mondatban a gazda a *birtokos*, a földje pedig a *birtok*. A birtokos és a birtok viszonyát a *birtokhoz illesztett személyragok*, úgynevezett *birtokos személyragok* fejezik ki.

A birtokos és a birtok személye és száma szerint a főnevekhez járuló *birtokos személyragok* a következők:

Egy birtokos egy birtok:			Egy birtokos több birtok:		
1.	ház(a)m, hős(ö)m	-m	1.	házaim, hőseim	-im, -aim, -eim, -jaim, -jeim
szem.	hajóm, föld(e)m		szem.	hajóim, földjeim	
2.	ház(a)d, hős(ö)d	-d	2.	házaid, hőseid	-id, -aid, -eid, -jaid, -jeid
szem.	hajód, föld(e)d		szem.	hajóid, földjeid	
3.	háza, hőse	-a, -e -ja, -je	3.	házai, hősei	-i, -ai, -ei, -jai, -jei
szem.	hajója, földje		szem.	hajói, földjei	

Több birtokos egy birtok:		
1. szem.	ház(u)nk, hős(ü)nk hajónk, föld(ü)nk	-nk
2. szem.	ház(a)tok, hős(ö)tök hajótok, föld(e)tek	-tok, -tek, -tök
3. szem.	házuk hősük hajójuk, földjük	-uk, -ük, -juk, -jük

Több birtokos több birtok		
1. szem.	házaink, hőseink hajóink, földjeink	-ink, -aink -eink, jaink, -jeink
2. szem.	házaitok, hőseitek hajóitok, földjeitek	-itok, -itek, -aitok, -eitek, -jaitok, -jeitek
3. szem.	házaik, hőseik hajóik, földjeik	-ik, -aik, -eik, -jaik, -jeik

Nagyon kell ügyelnünk a birtokos és a birtok viszonyára:

Ha több birtokosnak csak egy-egy birtoka van, akkor a birtokot kifejező szót egyesszámba tesszük. Pl. A tanulók elrakták tintáikat. Helyesen: A tanulók elrakták tintájukat.

Több birtokos, több birtok esetében viszont helytelen: A színházaknak művelt látogatói vannak. Helyesen: A színházaknak művelt látogatóik vannak.

Ha -i-vel kezdődő birtokos személyragok t, ty, d, gy, n, ny, l, ly végű szóhoz járulnak, akkor a kiejtésben ugyanolyan változás történik, mint a felszólító mód -i-jele előtt. (Lásd ott!) Ezt a kiejtésbeli változást azonban az írásban nem jelöljük. Pl. rúdja, botjuk, anyja, bátyjuk, néneje, földje, kertje stb.

A főnévi igenév

Az igéknek van egy olyan alakjuk, amelynek -ni a végződése:

Pl. gurít(a)ni, várni, tart(a)ni, rajzolni.

Ezt a -ni végződésű igealakot főnévi igenévnek hívjuk, minthogy igéből származik és mégis főnév.

A főnévi igenév abban különbözik a közönséges főnevektől, hogy nincsen többesszáma, képző nem járulhat hozzája és a ragok közül is csak a birtokos személyragokat veszi föl. Pl. tanulnia (kell), hívniok (kell).

A közönséges főnevek különféle *képzőket* (juh: juhász) és *ragokat* (alma: almát, almával, almánk, almáért stb.) vehetnek föl.

A van, kell, lehet, lehetetlen, szabad, nincs mellett álló főnévi igenevekhez a magyar nyelv birtokos személyragokat tesz. Pl. el kell hinnem, lehetetlen megtartanunk, nincs mit keresnie, nem szabad tudniok. — Helytelen: el kell hinni, nem szabad tudni stb.

Megjegyzendő: A magyarban nagyon kedveltek a *-ka, -ke, -cska, -cske* kicsinyítőképzős (galambocska, legényke stb.) és az asszonyneveket, vagy asszonyi foglalkozást jelölő *-né* képzős (Szemeréné, Molnárné, mosóné, szakácsné stb.) főnevek.

Az egy fogalmat kifejező birtokos összetételű főneveket mindig egybeírjuk: háztető, narancshéj, bűnbánal, könyvvitel, megyeháza, Úrnapja, névnap, születésnap. — A névnap, születésnap személyragozva: nevemnapja, születésednapja (nem: névnapom, születésnapod.)

Gyakorlat:

Írjuk ki a jobboldalra a baloldali szövegből az összes főneveket és diktáltassuk le az egész szöveget.

Szemükfénye volt a fiú, mégis felengedték a háztetőre. Hiábavaló minden erőfeszítés a többszörös túlerővel szemben. Csizmájasarkára helyezte a sarkantyút és elrohant atyjafia születésnapjára. Fél-szemére vak volt, féllábát pedig fájlalta.

3. A melléknév.

<i>nagy, szép, jobb, rosszabb, sűrű, vörös.</i>

Ezekkel a szavakkal azt mondjuk meg, hogy *milyen valaki vagy valami*. Az ilyen fajta szavakat melléknévnek hívjuk.

A mellékneveket rendszeren a főnév mellé tesszük jelzőül.

Pl. <i>szép</i> kép	<i>jó</i> anya	<i>fehér</i> kendő
<i>szép</i> képek	<i>jó</i> anyák	<i>fehér</i> kendők
<i>szép</i> képeket	<i>jó</i> anyáknak	<i>fehér</i> kendőkből

Amint a példákból látjuk, a melléknév, mint jelző, *nem került többesszámba* a többesszámú főnév mellett.

A melléknevet állítmányként is használhatjuk.

Pl. A kép <i>szép</i> .	A képek <i>szépek</i> .
Az anya <i>jó</i> .	Az anyák <i>jók</i> .
A kendő <i>fehér</i> .	A kendők <i>fehérek</i> .

A példákból látjuk, hogy a melléknév, mint állítmány *többesszámba is kerülhet*. Többesszámjele ugyanolyan, mint a főnévé: -k.

Nemcsak jelek, hanem *képzők* és *ragok* is járulhatnak a melléknevekhez.

Zöldes, nagyocská, kerekded (képzősek.)
zöldben, nagyra, kerekre (ragosak.)

<i>Ragos szavakhoz nem járulhat -i melléknévképző. Helytelen: nagybani o, kicsinybeni eladás. Helyesen: eladás nagyban, eladás kicsinyben.</i>
--

<i>A -háza, -halma összetételű helynevekhez járuló -i melléknévképző előtt elmarad a szóvégi a. Helytelen például: kiskunfélegyházai, pannonhalmi.</i>
--

Helyesen: kiskunfélegyházi, pannonthalmi.

Az i végű helynevek végéhez ne tegyünk még egy i-t. Helytelen: dunaharaszti vásár, ercsi viselet. Helyesen: dunaharaszti vásár, ercsi viselet.

**A melléknévi
igenév.**

Az igékből -ó, -ő; -t, -tt; -andó, -endő képzők segítségével mellékneveket képezhetünk.

- Pl. a) szántó ember (a *jelenben* szántó)
főző asszony (a *jelenben* főző)
b) eltévedt utas (a *multban* eltévedt)
szökött katona (a *multban* megszökött)
c) megfontolandó cselekedet (a *jövőben* megfontolandó)
követendő példa (a *jövőben* követendő.)

Ezeket az -ó, -ő; -t, -tt; -andó, -endő képzőkkel ellátott igealakokat *melléknévi igenévnek* hívjuk, minthogy igékből képzett melléknevek. A fenti példák szerint megkülönböztetünk

- a) *jelenidejű* (képző: -ó, -ő)
b) *multidejű* (képző: -t, -tt)
c) *jövőidejű* (képző: -andó, -endő)

melléknévi igeneveket.

**A melléknév
fokozása.**

Két vagy több személyt vagy dolgot gyakran összehasonlítunk, hogy megtudjuk, ugyanaz a tulajdonság milyen fokban van meg bennük. Ezt az eljárást *fokozásnak* hívjuk.

A fokozásban három fokot különböztetünk meg:

alapfok, közép fok, felső fok.

Az *alapfokkal* a személynek vagy tárgynak a tulajdonságát egyszerűen csak kifejezzük. Jele: **Nincsen.**

Pl. *nagy ház, erős fiú, piros alma.*

A *középfokkal* azt fejezzük ki, hogy két összehasonlított személy vagy tárgy közül az egyikben valamely tulajdonság nagyobb mértékben van meg, mint a másikban.

Jele: -b, v. -bb

A rózsza *nemes(e)bb* virág, mint az ibolya. Tehát: *nagy(o)bb* ház, *erősb* fiú, *piros(a)bb* alma.

A *felsőfokkal* azt fejezzük ki, hogy több összehasonlított személy vagy tárgy közül az egyikben nagyobb mértékben van meg valamely tulajdonság, mint a többiben.

Jele: -b v. -bb és az alapszó elé illesztett leg szócska.

Pl. Közöttetek én vagyok a *legfiatal(a)bb*.

Tehát: *legnagy(o)bb* ház, *legidősb* fiú, *legpiros(a)bb* alma.

A közép- és felsőfok -b, -bb jeléről tudnunk kell, hogy mássalhangzó után -b, magánhangzó után azonban -bb. Pl. *idősb ~ legidősb*, *édesbik ~ legédesbik*; de *feket(é)bb ~ legfeket(é)bb*, *rossz(a)bb ~ legrossz(a)bb*.

Megjegyzendő: Az *egyéb* szó nem középfok, tehát ne írjuk kettős -bb-del.

Vannak rendhagyó fokozású melléknevek is. Ezek töve megváltozik a közép- és felsőfok jele előtt.

Pl. <i>jó ~ jobb</i>	<i>hosszú ~ hosszabb</i>	<i>ifjú ~ ifjabb</i>
<i>szép ~ szebb</i>	<i>lassú ~ lassabb</i>	<i>kicsi ~ kisebb</i>
	<i>könnyű ~ könnyebb</i>	

Az összetett melléknevek írása:

Mindig egybeírjuk:

1. az összehasonlítást jelentő összetett mellékneveket: *méregdrága*, *jéghideg*, *villámgyors*, *nyílegyenes*,

2. a szint jelölő összetett mellékneveket: *narancssárga*, *kékesfekete*, *ezüstös*

szürke, tengerszínzöld, haloványkék,

3. a -beli, -kori, -napi, -féle, -fajta, -nemű, -szerű, -rendű, -rét *utótagos összetett mellékneveket*: becsületbeli, magamfajta, himnemű, kegyesrendi, macskaféle, harmadrendű, negyedréti, másnapi, középkori.

* Az olyan összetett melléknevet, amelynek személynév az előtagja, csak kötőjellel kapcsoljuk egybe: József-napi, Benedek-rendi, Mátyás-kori, Ráfael-szerű, Petőfi-féle.

Az -ű, -ű képzős melléknevek közül rendszeren egybeírjuk azokat, amelyeknek előtagja főnév: borízű, vaske-zű, rókailekű, gesztenyehajú, acélmarkú.

Az -ü, -ü, -s és -i képzős melléknevek közül, amelyeknek melléknév az előtagja, csak a gyakrabban használtakat rövidebbeket szokás egybeírni: jó módú, nagyképű, nagyméltóságú; nagy-szakállas, ötéves, kétevi, kéthavi.

Külön írjuk ellenben: hálátlan szívű, véghetetlen irgalmú, 28 lóerejű; ötezer éves, húsz esztendő, június havi.

A -nyi képzős melléknevekkel nem írjuk össze a számnéveket: két újjnyi, tíz mérföldnyi, egy órányi, két annyi.

Gyakorlat:

Írjuk a jobboldálra a baloldalon található összes mellékneveket és diktáltassuk le magunknak legalább egyszer az egész szöveget.

Fakószínű lován villámgyorsan vágatott a balatonalmádi úton. Madonna-szerű arcát nem győzték csodálni a korabeliek. A nyolcadrét alakú könyv kisebb a negyedréti alakúnál. Koromfekete felhők gyűltek össze a nyíregyházi vásár alkalmával. Aranyszőke hajához és égszínkék szemé-

hez jól illett a pipacsszínű ruha. A leghíresebb hadseregek egyike volt a Mátyás-kori fekete sereg.

4. A számnév.

*egy, tíz, millió,
első, harmadik,
huszadik, sok,
kevés, mind.*

Ezek a szavak *valaminek a számát, mennyiségét* jelölik. Nyelvtani nevük *számnév*.

A számnevek két főcsoportra oszlanak:

Pl. *három árva
ötven év
első kiadás*

*sok ember
kevés idő
számos kiadás*

A baloldali példák számnevei *pontosan meghatározzák* az árva, év, kiadás számát. Ezek *határozott számnevek*.

A jobboldali példák számnevei *nem határozzák meg pontosan* az emberek, idő, kiadások számát. Ezek *határozatlan számnevek*.

A határozott számnevek ismét kétfélék: *tőszámnevek* és *sorszámnevek*.

A *tőszámnevek* pontosan megmondják valaminek a számát. Pl. *egy, hét, kétszáz, tízezer, egymillió*.

A *sorszámnevek* azt jelölik, hogy valaki vagy valami hányadik a sorban. Végződésük legtöbbször *-dik*. Pl. *ötödik, századik, négyezredik, de: első*.

A számnevekhez is tehetünk *ragokat*. Pl. *eggyé, huszat, százszor, ezerben, milliónyi stb.*

A számnevek írása:

A számneveket rendszeren arab: 1, 7, 15, 104 vagy római: I, V, X, C számjegyekkel jelöljük.

Ha pontot teszünk az arab vagy a római számjegyek után, akkor mind a két esetben sorszámnévet írtunk. Pl. 1. = első, V. = ötödik.

A számjegyeket betűvel is írjuk. Írásuk a következőképpen történik:

Egy szóba írjuk a számneveket kétezerig. Pl. ezerkilencszázharmincnyolc.

Kétezeren fölül az egyes számértéktől kiindulva hármas számcsoportok szerint írjuk a számneveket, és a csoportokat kötőjellel kapcsoljuk össze. Pl. negyvenötmillió-háromszáznegyven-ezer-kilencszázötvenhárom (45,340,913), kétezer-háromszázötvenöt (2,315), tizenhatezer-nyolcszáz-hetvenegy (16,871).

Nem írjuk sohasem *sz*-vel a *c*-re végződő számneveket. Pl. *nyolc*, *kilenc*. Megjegyzendő: Egybeírjuk azokat a számneveket, amelyeknek utótagja a *fél* szó. Pl. *másfél*, *tizedfél*; *de: fél három, fél öt*.

Gyakorlat:

Mondassuk tollba az alábbi szöveget. A szövegben található számjegyeket természetesen betűkkel írjuk.

A XVIII. században, pontosabban 1711-ben tartották meg az ónodi országgyűlést. A legutóbbi futballmeccsen, 1939 november 22-én 47.896 néző jelent meg. Magyarország lakóinak a száma több mint 10.500.000. Másfél évvel ezelőtt kapcsolta be a III. Birodalom testébe Ausztriát a német kormány. Az iparügyi miniszter este $\frac{1}{2}$ 8 órában állapította meg az üzletek záróráját.

5. A névmás.

én, te, ő, mi, ti, ők,
ez, az, ilyen, olyan,
akkora, ekkora,
ennyi, annyi.

Ezeket a szavakat *főnevek*, *melléknevek* és *számnevek* helyett használjuk. Minthogy más névszót helyettesítenek, névmás a nevük.

Hétféle névmást különböztetünk meg:

1. személyes névmások	4. mutató névmások
2. visszaható névmások	5. kérdő névmások
3. birtokos névmások	6. vonatkozó névmások
7. határozatlan névmások.	

1. *A személyes névmást* személyek és dolgok neve helyett használjuk. Pl. Én és ő megértjük egymást.

én	mi (<i>mink</i>)
te	ti (<i>tik</i>)
ő	ők

A személyes névmás ön és önök alakjai megszólításban használatosak. Pl. Kérem *önöket*, fáradjanak fel hozzám.

2. *A visszaható névmást* is személyek neve helyett használjuk, de igével kapcsolatban. Azt fejezzük ki vele, hogy a cselekvés nem másra hat, hanem *visszahat* a cselekvő alanyra. Pl. *Maga* sem hitte a mesét.

magam	magunk
magad	magatok
maga	maguk.

Nyomaték végett néha eléjük tesszük a megfelelő személyes névmást:

én	magam (enmagam),	mi	magunk
te	magad (tenmagad),	ti	magatok
ő	maga (önmaga v. önönmaga).	ők	maguk.

3. *A birtokos névmásokat* birtokos szerkezetek helyett használjuk. Alkalmazásukkor ügyelnünk kell nagyon a birtokos és a birtok viszonyára. Pl. A kalap az *enyém*. — A kalap a *miénk*. — A kalapok az *enyéim*. — A kalapok a *miénk*.

Egy birtokos	{	enyém
egy birtok esetében		tied (tiéd) övé

Egy birtokos	{	enyéim
több birtok esetében		tieid (tiéid) övéi

Több birtokos	{	mienk (miénk)
egy birtok esetében		tietek (tiétek) övék

Több birtokos	{	mieink (miénk)
több birtok esetében		tieitek (tiéitek) övéik

4. A *mutató névmásokkal* úgy pótoljuk a főnevet, melléknevet, vagy számnevet, hogy *rámutatunk* velük azokra a tárgyakra, amelyek neve helyett használjuk. Pl. Ez a könyv. Ekkora képet veszünk.

ez	az
emez	amaz
ilyen	olyan
ekkora	akkora
ennyi	annyi
ugyanennyi	ugyanannyi

A mutatónévmások részeit *magas-*, részeit *mélyhangrendűek*. A magashangúak *közelebbre*, a mélyhangúak *távolabbra* mutatnak.

A személyes névmást és a mutató névmást csak akkor használjuk, ha nyomaték van rajtuk.

Felesleges tehát a névmás az ilyen mondatokban: A király nagyon szerette az (ő) népét. Ha kiolvastad a könyvet, add (azt) vissza a könyvtárosnak.

Pl. *Helytelen:* Az Árpád-házi királyoknak a magyar történelemben az a nagy szerepük volt, hogy ők hozták be és ők szilárdították meg a kereszténységet hazánkban.

Helyesen: Árpád-házi királyainknak a magyar történelemben nagy szerepük volt. Behozták és megszilárdították a kereszténységet hazánkban.

5. A *kérdő névmásokkal* a főnevek, melléknevek és számnevek neveit *kérdezve* helyettesítjük. Ezért nevezük ezeket *kérdő névmásoknak*. Pl. Ki járt itt?

ki?	kicsoda?
mi?	micsoda?
milyen?	műnő?
mely?	melyik?
miféle	mekkora?
hány?	hányadik?
	mennyi?

6. A *vonatkozó névmások* rendszerint összetett mondatokban fordulnak elő. Egy másik mondatbeli névszót helyettesítenek, arra *vonatkoznak*. Pl. Nem azé a madár, aki elszalasztja.

ki	mi
aki	ami
amely	amelyik
amilyen	aminő
amekkora	amennyi
	ahány

Az aki, amely *vonatkozó névmásokkal* kezdődő mondatokat lehetőség szerint kerüljük. Pl. István, aki sokat tanult, első lett az intézetben. *Helyesen:* István sokat tanult. Első lett az intézetben. — *Helytelen:* Autót bérelt, amelyen bejárta a környéket. *Helyesen:* Autót bérelt, és bejárta a környéket.

A *vonatkozó névmások* közül az *ami-t* és az *amely-et* nem cserélgethetjük tetszés szerint. Az *amely* megnevezett tárgyra *vonatkozik*, az *ami* pedig meg nem nevezett tárgyra. Pl. Ilyen ez a könyv, amit tegnap vettem. *Helyesen:* Ilyen ez a könyv, amelyet tegnap vettem. — Ez az, amelyet meg akarok mutatni neked. *Helyesen:* Ez az, amit meg akarok mutatni neked.

7. A *határozatlan névmásokkal* csak általános értelemben, *meghatározatlanul* helyettesítjük a névszókat. A *határozatlan névmások* általában úgy származnak, hogy a *kérdő névmások* elé tesszük a *következő szavakat*: *vala-, akár-, bár-,* vagy a *sem- és se-tagadószókat*.

valaki	valami
akárki	akármi
bárki	bármi
senki	semmi
semilyen	semennyi
mindenki	minden
néhány	akárhány
valamennyi	bármennyi
	kiki.

Valamennyi névmás ragozható. Pl. őt, ugyanazokban, valamivel, kihez, milyenre stb.

A névmások írásáról:

Egybeírjuk a nyomósított személynévmásokat. Pl. önmagam, önmagad, önönmaga, (és a régies enmagam, tenmagad). —

Ha azonban a rendes személynévmás mellett a maga névmáson van a hangsúly, akkor nem írjuk egybe a nyomósított személynévmást. Pl. én magam mentem el; ők maguk sem tudták. — Egybeírjuk ezeket a nyomósított névmásokat: énbennem, mitőlünk, őhozzá; továbbá: másodmagammal, többedmagával, jómagam.

Egybeírjuk az ugyan-, ilyen-, olyan-, szint-, épp-, egy- szavakkal összetett mutatónévmásokat. Pl. ugyanakkorra, ilyenféle, csakannyi, szintolyan, éppúgy, egyazon.

Egybeírjuk az akár-, bár-, mind-, minden-, némi-, vala-, valami- előtagú határozatlan névmásokat: akármelyik, bármiféle, mindannyian, mindenképpen, néminemű, valamennyi, valamiféle.

Egy szóba írjuk a vonatkozó névmásokat még akkor is, ha kötőszóul szolgálnak: aki, amely, ami, amelyik.

Egybeírjuk a se-, sem-, soha- előtagú határozatlan névmásokat: semekkorá, semmi, sohasem; — de külön írjuk a se, sem szócskát, mint utótagot: sehol se, semmitől se, sehogy sem, senki sem.

Mindig külön írjuk az alábbi, személynévmással kapcsolatos, címeiket: ő felsége, ő főméltósága, ő excellenciája, ő méltósága.

A kiki összetett névmás ragozás közben ketté válik, minthogy mind a két tagját ragozzuk. A ragozott tagokat kötőjellel kapcsoljuk össze: kit-kit, kinek-kinek.

Gyakorlat:

Irjuk ki a jobboldalra a névmással kapcsolatos szavakat és diktáltassuk le magunknak az egész szöveget.

Önmaga fizette ki adósságát, pedig én magam is kezes voltam érte. Ő felsége, a király mihozzánk is ellátogatott. Jőmagamnak ugyanaz a sors jutott, mint teneked. Bármilyen történet is, ők maguk sohasem árulják el titkukat sehol sem. Kiki vegye ki a részét. Kinek-kinek adják meg a járandóságát. Ő excellenciája többemagammal kiesztelt haditerüvünket nem fogadta el.

6. A határozószók.

(Névutók. Igekötők.)

*Fent, onnan, haza;
néha, tapaly, rögtön;
együtt, egyedül, sebtiben*

Ezekkel a szavakkal mindig csak valamilyen körülményt határozhatunk meg. A nevük *határozószó*.

Pl. *Gyárban* dolgozunk. (Hol?)
Égből pottyant. (Honnan?)
Rosszul megy a dolga. (Hogyan?)
Arra nem gondolt. (Mire?)

A mondat határozói itt *határozóragos névszók*. Ha bármelyik végéről elhagyjuk a ragot, nem határozója többé a mondatnak.

Pl. *Négykézláb* mászkál. (Hogyan?)
Vasárnap misét mond. (Mikor?)
Mezítláb járkált. (Hogyan?)
Hétköznapi tanítunk. (Mikor?)

A mondat határozói itt *ragtalan névszók*. Ugyanabban az alakban más mondatrészek is lehetnek. Pl. *Vasárnap* volt. (Mi volt?)

Pl. *Mindenhol* megjelent. (Hol?)

Azonnal elment. (Mikor?)

Egyedül maradt. (Hogyan?)

Igy cselekedett. (Hogyan?)

A mondat határozói itt *ragtalan határozószók*. Ezek a mondatban csak határozók lehetnek. A mondatból kiemelve is határozói kérdésekre felelnek. Pl. *Mindenhol*. (Hol?) *Igy*. (Hogyan?)

A határozószók négyfélék:

1. *Helyhatározószók*: valahol, mindenütt, sehol, itt, ott, lent, fönt, haza stb.

Kérdéseik: hol? honnan? hová? merre? meddig?

2. *Időhatározószók*: néha, mindig, soha, tavaly, most, tüstént, tegnap, ma stb.

Kérdéseik: mikor? mióta? meddig?

3. *Állapothatározószók*: együtt, külön, egyedül stb.

Kérdéseik: hogyan? mint?

4. *Módhatározószók*: így, úgy, akárhogy, sehogy, hamar, sebtiben stb.

Kérdéseik: hogy? hogyan? mint?

A határozószók ragozhatatlanok. Némely határozószóból azonban bizonyos ragok (-ról, -ről, -ra, -re, -ig) segítségével újabb határozószók alakulnak. Pl. távolról, mostanra, máig.

Egyes határozószókat fokozhatunk is. Pl. hamar, hamar(a)bb, leghamar(a)bb, közel, közel(e)bb, legközel(e)bb.

Néhány időhatározószóhoz -i melléknévképző járulhat. Pl. tegnapi v. mai kenyér, tavalyi dívat.

Névutók:

A névutók is határozószók, de nem magukban, hanem névszóval együtt szolgálnak valamely körülmény meghatározására. Legtöbbszörire a névszók után állnak. Pl.

*Asztal alatt bújkál.
Asztal alól bújt elő.
Asztal alá bújt.*

Hol bújkál?

Honnan bújt elő?

Hová bújt?

Asztal

Asztal

Asztal

alatt	Névutók.
alól	
alá	

A magyarban elég sok névutó van:

{ mellett, mellől, mellé,
előtt, elől, elé,
között, közül, közé
stb.

Kérdéseik: **hol? honnan? howá és (merre?)**

A névutók ragozhatók. Pl. alulról, belülre, elébe.

Ha személyes névmáshoz tartozik a névutó, akkor megfelelő személyraggal van ellátva és ilyenkor a személyes névmás el is maradhat, ha nincs rajta nyomaték. Pl. (én) miatt(a)m, (te) után(a)d, (ő) mellette; (mi) mögött(ü)nk, (ti) felétek, (ő) közöttük.

A névutók írása:

Nem írjuk egybe a névutót sem a főnévvel, sem a személyes névmással: a szónok előtt, indulás után, a feje fölött; te általad, ő utána, mi fölöttünk.

Sohasem írjuk össze a mutató névmások z nélküli (a, e) alakjait a névutókkal: e végett, a mögött, e helyett, a közben. — Ha egybeírnánk, akkor a kiejtés sze-

rint így kellene írunk: (evvégett, ammögött, eh helyett, akközben, de ez helytelen.)

Egybeírjuk azonban a főnevet és a névmást az igen gyakran használt határozószókban és kötőszókban: országszerte (ország+szerte), rendszerint (rend+szerint), módfölött (mód+fölött), tegnapelőtt (tegnap+előtt); mielőtt (mi+előtt), ezentúl (ezen+túl), mindazonáltal (mindazon+által).

Egybeírjuk az ejtés közben egy-
séggé váló határozókat is: jöllehet,
aznap, néhanapján, ugyanúgy, mindazonáltal,
ennélfogva.

Gyakorlat:

Írjuk ki a jobboldalra az összes név-
utókat és azokat a szavakat, amelyek-
ben névutó van. Azután mondassuk tollba az egész szöveget.

Kétségkívül elvesztette ok-
mányait tegnapelőtt. Európa-
szerte, sőt világszerte ismerik
Michel Angelo remekműveit.
A közben megérdeklődte, hogy
nincs-e harag e miatt. Sok
apró szívességet tett, bár e
nélkül is elmélyültek vol-
na a baráti kapcsolatok. E
helyett kérj egy másik ruhát,
miután rendkívül szűk.

Határozó igenév.

Az igéknek -va, -ve, -ván, -vén kép-
zős alakjait határozó igenévnek hívjuk,
minthogy igéből képzett határozószók.

Az ajtó nyitva van.

Sietve jött.

Milyen állapotban van?

Hogyan jött?

nyitva

sietve

Határozó
igenevek.

A példákbl láthatjuk, hogy a *-va, -ve* képzős határozó igenevek *állapotot* vagy *módot* jelölnek. Ezek *állapot-* és *módhatározó igenevek*.

*Elfoglalván a várost,
felkoncoltatta lakóit.*

*Vihar dühöngvén,
nem mozdulhattunk
ki.*

Mikor koncoltatta
fel a lakóit?

(*miután* elfoglalta a
várost.)

Mi okból nem moz-
dulhattunk ki?

(*minthogy* vihar dū-
hōngött.)

elfoglalván

dühöngvén

Határozó igenevek.

Ezekben a példákban a *-ván, -vén* képzős határozó igenevek *okot* és *időt* jelölnek. A nevük *ok-* és *időhatározó igenév*.

A lesz és lett igékkel kapcsolatban sohasé használjuk a *-va, -ve* végződésű határozó igeneveket. Helytelen például: *el lesz intézve, el lett fogadva. Helyesen: elintézik, elfogadták.*

Nem ajánlatos a *-va, -ve* végződésű határozó igenevek van és volt igékkel való összekapcsolása sem. Bár sokszor helyénvaló, Pl. *oda van rakva, föl volt ásva; de nem helyes: el van adva, át volt számolva. Helyesen: elkelt, átszámolták.*

Általában a van és volt segédigék folytonos ismétlésével vétünk a stílus változatossága ellen. Pl. *A tanévzárás tegnap volt. Jelen volt az igazgató, a tanári kar és az ifjúság. Első szám egy búcsúbeszéd volt. Helyesen: Az ifjúság tegnapi tanévzáróján megjelent az igazgató és a tanári kar. Az ünnepélyt búcsúbeszéddel nyitották meg.*

Igekötők.

Az olyan határozószókat, amelyek leggyakrabban az igékkel kapcsolatban használatosak, *igekötőknek* nevezzük. A legismertebb igekötők: *ki, be, le, föl, el, meg, oda, össze, vissza*. Pl. *benéz, nézzen be, be fog nézni.*

Az igekötők írása:

Az igekötőt csak akkor írjuk egybe az igenévpel, ha közvetlenül az ige előtt áll és rája vonatkozik: bejön, összeüt, fölbesz.

Sohasem írjuk össze az igekötőt az igével, ha az ige után áll: jöjjön be, üsse össze, vegye föl.

Külön írjuk az igekötőt az igétől, ha közöttük más szó van. Pl. ki akarom húzni, el fogják lopni. Ezekben a példákban az igekötő nem a rákövetkező igével kapcsolatos, hanem az utána következő igehez tartozik.

Az igekötő kettőzésekor kötőjelet teszünk közéjük: fel-felsőhajt, meg-megáll, vissza-visszanéz; de össze-vissza járkál, ki-be futkos.

Nem írjuk egybe sohasem a tagadószt az igével: nem jövök, oda se nézek, ne bántsi!

Gyakorlat.

Írjuk ki a jobboldalra az összes igekötővel vagy tagadószóval kapcsolatos igéket. Utána kétszer diktáltassuk le magunknak az egész szöveget.

Megbánod, ha nem jössz velünk. Ezt a mesét ne hidd el. Gondold meg a dolgot, mielőtt el fogod határozni magad. Meg-megkísérelte a várba a feljutást. Át szeretné adni az üzletét, de a háború miatt nem akad vállalkozó. Én sem megyek, te is maradj, nehogy össze-vissza keresgéljük egymást a városban. Ki akarják menteni a fel-felbukó fuldoklót. Ne bántsd a magyart!

7. A névelő.

a magyar
az olasz
egy nemzet

Ebben a három példában az a, az, egy szócskák csak főnevek előtt és azzal együtt használatosak. Nevük névelő.

A névelők hangsúlytalanok. Ha hangsúly van rajtuk, akkor már nem névelők többé, hanem hangsúlyos a, az névmások; a hangsúlyos egy pedig számnév. Pl. A mellett maradunk. Az időben mondá Jézus tanítványainak. Csak egy kislány van a világon.

Kétféle névelő van:

határozott és határozatlan.

Az a, az névelőket akkor tesszük a főnevek elé, ha az illető személyt vagy tárgyat már ismerjük. Pl. a szerep, az előadás. Ezek a *határozott névelők*.

Ha nem ismerjük az illető személyt vagy tárgyat, akkor az egy névelőt tesszük a főnév elé. Pl. egy szerep, egy előadás. Ezt *határozatlan névelőnek* hívjuk.

A határozott névelők közül az a-t mássalhangzóval, az az-t pedig magánhangzóval kezdődő főnevek előtt használjuk. Pl. a hír, az eső.

Az egy határozatlan névelő gy-jének ejtésben észlelhető hosszúságát az írásban nem jelöljük. Pl. együtt, egyéb, egyet. — Az eggyel számnév azonban már hosszú ggy-vel írandó, mivel eggyel helyett áll.

A névelők használata:

Ne kezdjük mondatainkat minduntalan határozott névelővel. Helytelen például: A vezérigazgató megérkezett, a tagokat üdvözölte s az ülést megnyitotta. A gyűlésen nem tudtak megegyezni, az ülést tehát elhalasztották. Helyesen: A vezérigazgató megérkezett, üdvözölte a tagokat és meg-

nyitotta az ülést. Nem tudtak megegyezni a gyűlésen, az ülést tehát elhalasztották.

Nagyon visszataszító és magyartalan a határozatlan névelő felesleges használata. Helytelen például: *A Halászbástya nem egy vár, hanem sétány.* Magyarosan: *A Halászbástya nem vár, hanem sétány.*

8. A kötőszó.

*Jancsi és Juliska sírt.
Te mész vagy ő megy?
Kérte, hogy nézzen be.
Látta, de nem szólt neki.*

Ezekben a mondatokban a vastag betűvel szedett szavak azonos mondatrészeket vagy egész mondatokat kötnek össze. Kötőszó a nevük.

A kötőszók nem mondatrészek, de szükségesek a mondatban.

A kötőszók elé mindig vesszőt teszünk, ha mondatokat kapcsolunk össze velük. Ez alól a szabály alólaz és meg az s kötőszavak sem kivétel. Pl. Szeresd az állatokat, és gondoskodjál róluk.

Az egyforma mondatrészeket összekapcsoló és, s, meg, vagy kötőszók elé azonban nem teszünk vesszőt. Pl. Nagyon szeretem a piros, fehér és a zöld színt.

Gyakorlat:

Diktáltassuk le magunknak az alábbi szöveget. Ügyeljünk a vesszők kirekására.

Példák: A fiú üzent az apjának meg az anyjának, hogy rövidesen hazaérkezik. A tanítók és a tanárok lelkiismeretesen tanítanak, de a tanulók nem igen igyekeznek. Te vagy én, de valamelyikünk elmegy itthonról. A róka és a holló

meséjét sokan hallották, de nagyon kevesen olvasták. Az ember az iskolában és az életben egyaránt tanul.

A kötőszók alkalmazása:

Lehetőleg ne kezdjük mondatainkat kötőszóval.

Ha a nagyon gyakori hogy kötőszóból több kerül egymás közelébe, akkor rosszul hangzik a mondatunk. Ilyenkor vagy elhagyunk a kötőszókból, vagy másikat használunk egyik helyett, vagy pedig két egyszerűbb mondatra bontjuk a hosszabb mondatot.

Helytelen példaul: Tudom jól, hogy érzed, hogy mi fáj nekem. Helyesen: Tudom jól, hogy érzed, mi fáj nekem. — Tudom jól, érzed, hogy mi fáj nekem. — Tudom jól, érzed, mi fáj nekem.

9. Az indulatszó.

*hej! jaj! ó!
nini! nono! nosza!
csitt! no! uccu!
sicc! gyi! hess!*

Nyugtalan, indulatos lelkiállapotunkban használjuk ezeket az érzelmeinket kifejező, *figyelmeztető, biztató, csöndre intő fölkiáltásokat*. Nyelvtani elnevezésük *indulatszó*.

Az indulatszók után többnyire felkiáltójelet vagy vesszőt szokás írni. Pl. Jaj! Végem van! — Nono, figyelmeztették a rossz fiúcskát.

A vesszőt elhagyjuk, ha az indulatszó után megszólítás vagy de kötőszó következik. Pl. No de sebaj. Jaj de hamar megjött! Oh Istenem!

Összefoglalás.

Táblázatunk az eddig tanult szófajtaikat foglalja össze.

S z ó f a j t á k :		
N é v s z ó k	1. igék	
	2. főnevek	(főnévi igenevek)
	3. melléknevek	(melléknévi igenevek)
	4. számnevek	
	5. névmások	
	6. határozószók	(igekötők, névutók, határozó igenevek.)
	7. névelők	
	8. kötőszók	
	9. indulatszók	

Névszóknak nevezzük ezeket a szófajokat, minthogy nevükben is megtaláljuk a név szócskát.

A szavak jelentése.

Vizsgáljuk most a szavakat jelentésük szempontjából. Jelentésüket illetőleg megkülönböztetünk:

rokonértelmű, egyalakú és átvitt értelmű

szavakat.

Rokonértelmű szavak.	Az olyan szavakat, amelyek különböző alakúak, de hasonló jelentésűek, rokonértelmű szavaknak nevezzük.
----------------------	--

Pl. öreg vén idős agg	ifjú fiatal	szép csinos gyönyörű	paraszt pór	bír tud győz	takarékos fősvény fukar zsugori.
--------------------------------	----------------	----------------------------	----------------	--------------------	---

Egyalakú szavak.

Nagyon sok magyar szó egyforma alakú, de teljesen különböző a jelentésük. Ezeket egyalakú szavaknak hívjuk.

Pl. <i>hat</i> (valakire)	<i>ár</i> (lyukasztó ár)	<i>sír</i> (pityereg)
<i>hat</i> (6, számnév)	<i>ár</i> (szabott ár)	<i>sír</i> (a halott gödre)
	<i>ár</i> (szökőár)	

<i>vár</i> (várakozik)	<i>ég</i> (csillagos ég)	<i>áll</i> (állni ige)
<i>vár</i> (erőd)	<i>ég</i> (ég a tűz)	<i>áll</i> (a fej része).

Átvitt értelmű szavak.

Sokszor egy-egy dolognak a nevét átvisszük más dolgokra is. Ez a *névátvitel* nagyon gyakori nyelvünkben.

Pl. *Eredeti értelemben* testrészeket jelölnek a következő szavak:

nyelv, fül, száj, kar, láb.

Átvitt értelemben viszont beszélhetünk:

magyar, kínai, irodalmi	<i>nyelvről</i>
kosár, korsó, lábas	<i>füléről</i>
barlang, kemence, gyomor	<i>szájáról</i>
mérleg, emelő (daru), szék	<i>karjáról</i>
asztal, ágy, harang	<i>lábáról.</i>

Ha valaminek a nevét átruházzuk más dologra, akkor *átvitt értelemben* használjuk a szót.

III. Mondattan.

Egyszerű és összetett mondatok.

A mondat kimondott vagy leírt összefüggő gondolat.

Néha *egy mondattal* fejezünk ki összefüggő gondolatot. Az ilyen mondatot egyszerű mondatnak hívjuk. Pl. Az utcán sok ember sétál. — Vak vezet világítalant. — Hull a levél a virágról. — Az okosabb enged.

Máskor viszont *két vagy több mondattal* fejezünk ki egy összefüggő gondolatot. Az értelmileg összetartozó mondatok neve összetett mondat. Pl. Ember tervez, Isten végez. — Toldi megölte a farkasokat; azután elindult Nagyfalú felé, hogy meglátogassa édesanyját.

Megkülönböztetünk tehát *egyszerű és összetett mondatokat*.

1. Az egyszerű mondat.

Tőmondat vagy puszta mondat.

Ha a mondat pusztán csak a két főmondatrészből: *alanyból és állítmányból* áll, akkor **tőmondat** vagy **puszta mondat** a neve.

Pl. *Az asszony főz.*
Egy ember énekel.

Olvad a jég.
Esik az eső.

Bővített mondat.

Ha a mondat az állítmányon és alanyon kívül még *más mondatrésszel is* ki van bővítve, akkor **bővített mondatnak** nevezzük.

Pl. *Az asszony főzi az ebédet.*

Egy ember dalokat énekel az utcán.

Tavasszal olvad a vastag jég.

Ősszel gyakran esik az eső.

Hiányos mondat. A kérdésekre adott feleletekből sokszor kihagyjuk az állítmányt, mert úgyis odaértjük. Azt a mondatot, amelyikből *hiányzik az állítmány*, hiányos mondatnak nevezzük.

Pl. Kik mulatoznak?	<i>A legények.</i> (T. i. mulatoznak)
Szereted a meggyet?	<i>Nagyon.</i> (T. i. szeretem a meggyet)
Miből éltek?	<i>Keresetünkből.</i> (T. i. élünk)
Kit keres az úr?	<i>A házigazdát.</i> (T. i. keresem)

Itt említjük meg, hogy sok olyan igénk van, amelyek mint állítmányok minden bővítő rész nélkül, *önmagukban mondatot alkotnak*. Az effajta állítmányok leginkább természetű tüneményeket fejeznek ki.

Pl. <i>Esik.</i> (az eső)	<i>Villámlik.</i> (az ég)
<i>Alkonyodik.</i> (az idő)	<i>Virrad.</i> (az ég)
<i>Olvad.</i> (a jég)	<i>Esteledik.</i> (az idő)

Ezek is hiányos mondatok.

Az egyszerű mondat fajai.

Tartalmi szempontból az egyszerű mondatnak *öt faja* van:

<i>A gépek dübörögnek.</i> <i>A gyermek mosolyog.</i> <i>Aranyból készült.</i>	Mind a három mondatnál egyszerűen elmondunk, <i>kijelentünk</i> valamit. Ezek tehát kijelentő mondatok .
--	---

A kijelentő mondat igéje rendszeren *jelentő* módban áll.

*Kigyulladt a malom!
Az idő eljár!
Majd lesz neked, Laci!
Megütötte a főnyereményt!
Ellopták a pénzem!*

Ezek is kijelentő mondatok, csak hogy hirtelen lelki föلدулtságunkban nagyobb indulattal, sokszor *felkiáltva* mondjuk ki őket. *Felkiáltó mondat* a nevük.

Felkiáltó mondatokat akkor használunk, ha hirtelen öröm vagy bánat ér bennünket, vagy ha *megijedünk*, *boszszankodunk*, *haragszunk*, *csodálkozunk*.

A felkiáltó mondat igéje is leginkább *jelentő* módban áll.

Fiaim, csak énekeljete!
Menj már el!
Óvatos légy a műhelyben!
Hozz egy pohár vizet!

Az ilyen mondatokkal *parancsolunk*, *intünk* vagy *felszólítunk* valakit valamire. Ezek *felszólító mondatok*.

A felszólító mondat igéje *felszólító* módban szokott állni.

Isten, áldd meg a magyart!
Bárcsak katona lehetnék!
Csak meg ne szakadjon
a szíve!

Ezekkel a mondatokkal *kívánságot*, *óhajtást* fejezünk ki. *Óhajtó mondat* a nevük.

Az óhajtó mondat igéje *föltételes* módban áll és rendszeren óhajtást kifejező *indulatszó* vagy *határozószó* van mellette.

Hány óra van?
Elhagynád barátaidat?
Hát merre menjek?

Mind a három mondat *érdeklődünk* valami után, *kérdezzünk* valamit. Ezek tehát *kérdő mondatok*.

A kérdő mondat igéje vagy *jelentő* vagy *feltételes* vagy *felszólító* módban áll és nagyon gyakran *pajjon* (rövidítve *vaj*) vagy *e* kérdőszócskákkal kapcsolatos.

A mondatrészek között vagy a mondatok végén bizonyos írásjeleket használunk, hogy a mondatok szerkezetét világosan feltűnethessük, és ezáltal a hanghordozást, valamint a szüneteket jelölhessük, amelyekre a helyes felolvasásban ügyelnünk kell.

A következőkben lássuk, milyen írásjeleket használunk az eddig tanult egyszerű mondatokban és azok végén.

Mondatok végén:

1. *A közönséges kijelentő mondat végére pontot teszünk.*
2. *A felkiáltó, felszólító és óhajtó mondatok végére felkiáltójelet írunk.*
3. *A kérdőmondat végére kérdőjelet teszünk, akár várunk rá feleletet, akár nem.*

Mondatban:

1. *Egynemű mondatrészek közé mindig vesszőt teszünk, ha nincs közöttük s, és, meg, vagy kötőszó. Pl. Az év négy szaka: tavasz, nyár, ősz és tél. — Ha az egymemű mondatrészek jelzők, nem teszünk közéjük vesszőt csak abban az esetben, ha mindegyiket külön ki akarjuk emelni. Pl. Ez a könyv első, történeti szakasza. Ötödik, javított kiadás.*

2. *Vesszőt teszünk az értelmezett szó és az értelmező közé. Pl. Mátyás, az igazságos. Napoleon, a világhódító.*

3. *Megszólítások, indulatszók után is vesszőt teszünk a felkiáltójel helyett. Pl. Ah, miért nem voltunk ott! Isten, áldd meg a magyart! — Ha azonban az indulatszó után megszólítás vagy de kötőszó következik, akkor elhagyjuk a vesszőt. Pl. No Éva, ez sikerült! No de sebj! Jaj de szép volna!*

Ha a megszólítás nem a mondat

elején, hanem a közepén van, akkor két vessző közé tesszük. Pl. Menjünk, kedves öcsém, katonának.

Megjegyzendő: Levél vagy kérevény elején a megszólítás után mindig felkiáltójelet írunk. Pl. Kedves Barátom! Nagyméltóságú Miniszter Úr!

5. Nem teszünk vesszőt a mint kötőszó elé, ha a vele kapcsolt szó vagy szavak valamilyen minőségben való működést, szereplést fejeznek ki. Pl. Pázmány mint szónok kiváló volt. A kormányzó mint államfő elrendelte, hogy.... — Az igen hosszú kifejezést azonban még ebben az esetben is vesszők közé foglaljuk: A Népszövetség, mint a világ összes nemzeteinek gyülekezete és védelmezője, fontos határozatokat hozott.

A fentebbi szabályunk kivételével minden más esetben vesszőt teszünk a mint kötőszó elé. Pl. Így már egészen más, mint ahogyan az előbb elmondtad, stb.

6. Vesszőt teszünk a magyarázó azaz, vagyis kötőszók elé. Pl. 5 P, azaz öt pengő. Mához egy hétre, vagyis július 30-án.

Gyakorlat:

Rakjuk ki a megfelelő írásjeleket az alábbi mondatokban:

Elhegedülte a szent Dávid — Kinek a pap kinek a papné — Úgy ül a pénzesládán mint a kotlóstyúk — Nem félsz hogy bekötik a szemed — Ébredj Árpád fia vedd vissza az országot, hogy ne érjen őseid átka — Ó de szépen muzsikálnak — Összejárta Tolnát Baranyát — Se kint se bent csak a küszöbön — Elkotródj innen hé — Bárcsak elvinné a manó — Bolondgombhát evett talán — Bort búzát békeséget szépasszony feleséget — Jön az árvíz — Ártatlan mint a bárány — A bombázók falvakat és városokat romboltak — Zrinyi mint költő és mint hadvezér egyaránt kiváló volt — Ó te szeleburdi — Úristen segítsd meg szenvedő népedet — Elismerem hogy 20 P-t azaz húsz pengőt felvettem — Jézus mint Isten fia és a bűnbeesett emberiség megváltója szállt le a mennyekből

Az összetett mondat fajtái.

a) *Isten megparancsolta, hogy szüleinket tiszteljük.*

Mit parancsolt meg Isten? *hogy szüleinket tiszteljük.*

Összetett mondatunknak mind a két tagja olyan szorosan összefügg egymással, hogy külön-külön használva nincs is értelmük. A második mondat azonban csak *kiegészítő része* az elsőnek; *ennek egy hiányzó mondatrészét pótolja mondat alakjában.* (Ezt könnyen megérthetjük, ha visszatekinünk a példamondatunkkal kapcsolatos kérdésre.)

Fenti példánkban a *főmondatot* az összetett mondat első tagja (Isten megparancsolta) fejezi ki. Ennek *főmondat* a neve.

Az összetett mondat második tagjával kifejezett gondolat *mellékesebb*, csak a főmondat kiegészítésére szolgál és *alája van rendelve*. Ezt *mellékmondatnak* vagy *alárendelt mondatnak* hívjuk.

Az alárendelt mondat tehát a főmondat valamelyik hiányzó mondatrészét pótolja mondat alakjában.

Az alárendelt vagy mellékmondat állhat a főmondat előtt, a főmondat után vagy a főmondat részei között, közbeszúrva. Pl. (Elöl): Ahol nyúl van, bokor is van. (Hátul): Tudja a világ, hogy a magyar vitéz nép. (Közbeszúrva): Jönni fog, ha jönni kell, a nagy-szerű halál.

Némely mellékmondatot könnyen át lehet alakítani megfelelő mondatrészé, minthogy ez a főmondat hiányzó mondatrészét pótolja mondat formájában. Ilyenkor az *összetett mondatot egyszerű mondattá vonjuk össze*. Pl. A szegény ember mindig várja, *hogy szerencséje elérkezik.* (Ösz-

szevonva): A szegény ember mindig várja szerencséje elérkezését. — Meg sem állott, *amíg* este nem lett. (Összevonva): Meg sem állott estig. — Isten megjutalmazza azt, aki jó ember. (Összevonva): Isten megjutalmazza a jó embert.

*

b) *Ember tervez: Isten végez.*

Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka.

Ezek is összetett mondatok. Tagjaik azonban nincsenek olyan szoros kapcsolatban egymással, mint az alárendelő mondat a főmondattal. Egyik mondat *sem kiegészítő* része a másiknak, és külön-külön is kifejeznek egy-egy gondolatot. A fenti két összetett mondat tagjai csak *egymás mellé rendelt egyenrangú* társak.

A mellérendelt mondat tehát olyan összetett mondat, melynek tagjai egyenrangúak ugyan, de csak együtt fejezik ki mondanivalónkat.

Az összetett mondatokat rendszeren kötőszó köti össze; néha azonban kötőszó nélkül vannak a mondatok összetéve. Vessző vagy pontosvessző mindig van közöttük.

Az összetett mondatok ezek szerint kétfélék:

alárendeltek és mellérendeltek.

*

Többszörösen összetett mondat.

Az olyan összetett mondatot, melyben kettőnél több egyszerű mondat van, többszörösen összetett mondatnak nevezük.

Pl. Imádkozott a szerető anya, *hogy* gyermekeinek baja ne essék, *amíg* bevásárol a piacon.

Otthon maradtak a gyerekek, és várták édesanyjukat, *aki* sok finom falattal szokott hazatérni.

Az első összetett mondatunk mondszerkezete:

főmondat + mellékmondat + mellékmondat.

A második összetett mondatunk mondszerkezete:

mellérendelt mondat + mellérendelt mondat + mellékmondat.

Gyakorlat:

Állapítsuk meg, hogy az alábbi összetett mondatok alárendelt vagy mellérendelt viszonyban állnak-e egymással. Megállapításunk eredményét írjuk a mondatok után következő zárójelek közé.

Példák: A tavasz virágoktól illatos; az ősz gyümölcsökkel kedveskedik. (.....) Sietnek a szüretelők, nehogy megcsípje a szőlőt a hideg. (.....) Bundát kellett felvennie, mivel nagyon hideg volt. (.....) Meglátogatta barátját, de az nem tartózkodott otthon. (.....) Legfőbbak az olyan szemrehányások, melyek igazságon alapulnak. (.....) Léted világít, mint az égő nap, de szemünk bele nem tekinthet. (.....) Aki tenni akar, ne nézze az akadályokat. (.....) A babért az, aki megérdemli, másoktól nem szokta írgyelni. (.....) Aludni fogsz, s nem lesznek álmaid. (.....) Jól bántunk vele, mégis félt tőlünk. (.....).

Alárendelt mondatok.

Az alárendelt mondatoknak *négy főcsoportja* van:

Alanyi

mellékmondat.

Az alábbi összetett mondatokban a főmondatból *hiányzik az alany*. A mellékmondat azonban *az alany kérdésére felel*, tehát ez a vele összetartozó főmondat *alanya*.

Pl. *Aki más t becs ü l, az magát becs ü li.*
 (a főmondat alanya) <————— (Ki becs ü li magát?)

Ami veled történt, az velem is megeshetik.
 (a főmondat alanya) <————— (Mi eshetik meg velem is?)

Az volt a feladata, hogy híreket szerezzen.
 (Mi volt a feladata?) —————> (a főmondat alanya)

Az alanyi mellékmondat tehát a főmondatnak mondat alakjában kifejezett alanya.

Kérdései azonosak az alany kérdéseivel.

Kötőszavai: hogy, aki, ami, (ki, mi)

Az alanyi mellékmondat *hogy* kötőszavát némelykor el is hagyjuk.

Pl. Majd elválik, *tud-e korcsolyázni.*

Tárgyi mellékmondat. [Az alábbi összetett mondatok főmondatából már nem az alany, hanem a tárgy hiányzik. A mellékmondat a *tárgy* kérdéseire felel, tehát ez a vele összefüggő főmondat *tárgya*.

Pl. *Aki m a g a n é z a t á l b a, azt az étel nem táplálja.*
 (a főmondat tárgya) <————— (Kit nem táplál az étel?)

Amit m a m e g t e h e t s z, ne halaszd holnapra.
 (a főmondat tárgya) <————— (Mit ne halassz holnapra?)

Azt várja, hogy m a n n a h u l l j o n a z é g b ű l.
 (Mit vár?) —————> (a főmondat tárgya).

A tárgyi mellékmondat a főmondat tárgya mondat alakjában.

Kérdései a *tárgy* kérdéseivel azonosak.

Kötőszavai: hogy, aki, ami

Gyakran kötőszava *sincs* a tárgyi mellékmondatnak

Pl. Megtudjuk rövidesen, mit tervez a barátunk.

<i>Jelző mellékmondatok.</i>	Alább következő példáinkban a főmondatból a <i>jelző hiányzik</i> . A mellékmondatok tehát a <i>jelzők kérdéseire felelnek</i> , tehát a velük összetartozó főmondatok <i>jelzői</i> .
----------------------------------	--

Pl. *Ritka az olyan madár, amelynek kedves a kalitka.*
 (Milyen madár ritka?) —————> (a főmondat t. jelzője).

Annyi szavazatot kapott, ahányra szüksége volt.
 (Mennyi szavazatot kapott?) —————> (a főmondat sz. jelzője).

Elérkezett az ideje, hogy hazamenjünk.
 (Minek az ideje érkezett el?) —————> (a főmondat b. jelzője).

A jelző mellékmondat a főmondat jelzője
mondat formájában.

Példáink mutatják, hogy vannak *tulajdonságjelző*, *számnévjelző* és *birtokosjelző* mellékmondatok.

Kérdéseik azonosak a jelzők kérdéseivel.

Kötőszavaik:

aki, amely, amilyen, amekkora
(tulajdonságjelző)

ahány, amennyi, ahányadik, hogy
(számnévjelző)

hogyan (birtokosjelző).

<i>Határozó mellékmondatok.</i>	Alábbi összetett mondataink főmondataiból a <i>határozók valamelyik fajtája hiányzik</i> . A mellékmondatok viszont a <i>határozók kérdéseire</i> felelnek; tehát ezek a főmondat <i>határozói</i> .
-------------------------------------	--

Pl. *Ott keresd, ahová tetted.*
 (Hol keresd?) —————> (a főm. helyhatározója).

Akkor gyere, mikor hívlak.
 (Mikor gyere?) —————> (a főm. időhatározója).

Amint veti ágyát, úgy alussza álmát.
(a főm. módhatározója). <—————> (Hogyan alussza álmát?)

Úgy feküdt le, hogy nem evett semmit.
(Hogyan feküdt le?) —————> (a főm. állapothatározója).

Azért lett első, mert sokat dolgozott.
(Miért lett első?) —————> (a főm. okhatározója).

Azért hiszünk, hogy üdvözülhessünk.
(Mi célból hiszünk?) —————> (a főm. célhatározója).

Ezekben a mondatokban a mellékmondat a *főmondat* *valamilyen körülményét határozza meg*. A szerint, hogy helyet, időt vagy valamely más körülményt határozunk meg velük, beszélhetünk

helyhatározó, időhatározó, módhatározó,
állapothatározó, okhatározó, célhatározó,
eszközhatározó, társhatározó, eredethatározó,
eredményhatározó és részeshatározó

mellékmondatokról.

A határozó mellékmondatok tehát a főmondatnak mondat alakjában kifejezett határozói.

Kérdéseik azonosak a különféle határozók kérdéseivel.

Legismertebb
köötészavaik:

ahol, ahonnan, ahová, amerre;
amikor, amióta, ameddig, amikorra, mikor, mióta, midőn, míg, mielőtt, miután, mihelyt; hogy mint, amint, amikép; mert, mivel, minthogy; aki, ami.

A miután kötőszónak okhatározó értelemben való használata németes. Ez a kötőszó az időhatározó mellékmondatok kötőszava. — Helytelen például: miután a szabály ezt megköveteli. — Helyesen:

minthogy a szabály ezt megköveteli. — *Helytelen például: miután nincs dolgunk, leülhetünk beszélgetni. Helyesen: mivel nincs dolgunk, leülhetünk beszélgetni.*

*

A határozó mellékmondatok közé tartoznak még

a feltételes és megengedő

mellékmondatok is.

*Feltételes
mellékmondat.*

Alábbi két példamondatukban a mellékmondat olyasmit fejez ki, ami nélkül a főmondat cselekvése nem történhetik meg.

Pl. Nem mozog a levél, ha *nem fújja a szél.*
Velem jönne, *hogyha elmennék?*

Mind a két összetett mondatunkban a mellékmondat azt a feltételt mondja meg, amelytől a főmondatban kifejezett cselekvés függ; ezek tehát feltételes mondatok.

Kérdéseik:

milyen feltétel alatt? milyen esetben?

Kötőszavaik:

ha, hogyha.

*Megengedő
mellékmondat.*

Az itt következő három összetett mondat mellékmondatai megengedést fejeznek ki. A mellékmondat azonban olyan cselekvést emel ki, amellyel a főmondatban kifejezett cselekvés ellentétes.

Pl. Szakad a kötél, ha *vastag is.*
Segítek rajta, *ámbar nem érdemli meg.*
Nem szolgál ki, *noha megérdemelném.*

Az olyan megengedést kifejező mellékmondatot, melynek a cselekvése ellentétes a főmondat cselekvésével, megengedő mellékmondatnak nevezzük.

Kérdése:

minek ellenére?

Kötőszavai:

ámbar, noha, habár, holott, jóllehet, ha ...is

A ha kötőszóval kezdődő mellékmondatokban az is szócskának az állítmány után a helye. Helytelen például: ha el is hagysz, — ha át is adjuk. Helyesen: ha elhagysz is, — ha átadjuk is.

Az alánrendelt mondatok négy főcsoportja tehát a következő:

alanyi	tárgyi	jelző	és a különféle határozó
--------	--------	-------	-------------------------

A határozó mondatok csoportjába tartoznak ezek is

feltételes és megengedő

mellékmondatok.

Írásjelek az összetett mondatok végén:

Ha egy összetett mondatban különfajta egyszerű mondatok (kijelentő, felkiáltó, felszólító, óhajtó, kérdő) vannak, akkor az összetett mondatot befejező mellékmondat végére olyan írásjelet kell tennünk, amilyen a főmondatot megilleti. Pl. Van egy pengője, hogy fogadhassunk? (Mert a főmondat kérdő.) — Nem tudom, hogy elintézték-e ügyemet. (Mert a főmondat kijelentő.) — Ne menj a sínekre, mert elüt a vonat! (Mert a főmondat tiltó.) — Bárcsak az jelenne meg, akit én várok! (Mert a főmondat óhajtó.)

Gyakorlat:

Alább következő összetett mondataink végére tegyük ki a megfelelő írásjelet és írjuk a zárójelbe, hogy az alánrendelt mondatok melyik csoportjába tartozik. Legalább egyszer diktáltassuk le a szöveget is.

Példák: Elintézted a dolgot, amellyel megbíztalak
 (.....) — Segíthetne rajtam, ha nehezére esik is
 (.....) — Nyújts feléje védő kart, ha küzd ellenséggel
 (.....) — Hozz egy pohár vizet, mert meghalok (.....)
 — Ki hitte volna, hogy háború lesz (.....) — A napot
 ott keresd, ahol fölkel (.....) — A tűz azonnal elalszik,
 mihelyt a levegőt tőle elzárjuk (.....) — A célt, nem
 tudom, sikerül-e elérnie (.....) — Akkor szép az erdő,
 mikor zöld (.....) — Élt-e még, amikor ráakadt
 (.....) — Adjon Isten, ami nincs (.....) — De
 szeretnők, ha velünk tartanál (.....) — Azzá lett me-
 gint, ami előbb volt (.....) — Arról beszélnek minden-
 felé, hogy békét kötnek a háborúskodó felek (.....)

Mellérendelt mondatok.

A mellérendelt mondatoknak öt fajtáját ismerjük.

<i>Kapcsolatos mondatok.</i>	Az olyan mellérendelt mondatokat, melyek szorosan egymáshoz kapcsolódva fejeznek ki egy mondanivalót, kapcsolatos mondatoknak nevezzük.
------------------------------	---

Pl. Igérni uraság, megadni emberség.

A tanár feltette a kérdést, és a fiú felelt.

Megfőztem az ebédet, sőt a vacsorát is elkészítettem.

Nemesak dicsérték, hanem meg is jutalmazták.

Megköszönte mind a tanácsot, mind pedig a kalácsot.

Példáinkból látjuk, hogy a kapcsolatos mondatok néha *kötőszó nélkül*, máskor pedig *egy* vagy *két* kötőszóval vannak összekapcsolva.

Kötőszavai:

és, s, meg; is, szintén; sőt; sem, se (páratlanok). — *is-is, mind-mind, nemcsak-hanem...* *is; sem-sem, se-se* (párosak).

A kapcsolatos mondatok közé akkor is vesszőt teszünk, ha és vagy s a kötőszavuk.

Helytelen tehát, ha a mondatokat összekapcsoló és meg s kötőszók elé nem teszünk vesszőt. E miatt sokszor egészen viaszás értelmet kapnak mondataink. Pl. Ez a ruha jó és fölösleges, hogy igazítsanak rajta. Helyesen: Ez a ruha jó, és fölösleges, hogy igazítsanak rajta.

Ellentétes mondatok.

Azokat az összetartozó mellérendelt mondatokat, amelyeknek tartalma egymással *ellentétes*, *ellentétes mondatoknak* nevezzük.

Pl. Nem szórakozunk, munkához kell látnunk.

Begyógyul a seb, de megmarad a helye.

Magyarország nem volt, hanem lesz.

Marasztaltuk, mégis elment.

Az *ellentétes mondatokat* is összekapcsolhatjuk *kötőszó nélkül*, de leggyakrabban *kötőszóval* fűzzük egybe.

Kötőszavai:

de, hanem, pedig, ellenben, azonban, csakhogy, mégis, mindamellelt, mindazonáltal, mégsem, mégse.

*Választó
mondatok.*

Ha a mellérendelt mondatok két olyan gondolatot állítanak egymással szembe, melyek közül *választani* lehet, akkor választó mondat a nevük.

Pl. Gyalog mentek, vagy vonaton utaztok?

Vagy győziünk, vagy egy szálig elvesziünk.

Még ma visszajövök, akár esik, akár fúj.

Példáinkból láthatjuk, hogy a választó mondatok kötőszavai részint páratlanok, részint párosak.

Kötőszavai:

*vagy, avagy (páratlanok)
vagy-vagy, akár-akár (párosak).*

Ha a vagy kötőszó mondatokat köt össze, vesszőt kell eléje tennünk. Pl. Menjete már, vagy elkergetlek benneket.

*Következtető
mondatok.*

Az olyan összetartozó mellérendelt mondatokat, melyek közül az *egyiknek tartalma a másikéből következik*, következtető mondatoknak nevezzük.

Pl. Meghalt Mátyás, oda az igazság!

Meghívtak, tehát el is megyek.

Te vagy a hibás, ennél fogva te fogsz bűnhődni.

Evesztette a játszmát; e szerint újból kell kezdenie.

A következtető mondatoknak néha *nincs kötőszavuk*, máskor viszont *kötőszóval* vannak összekapcsolva.

Kötőszavai:

hát, tehát, azért, így, ennél fogva, következőleg, ennek következtében, e szerint.

Ha a következő mondat és a megelőző között kissé hosszabb szünetet tartunk, akkor nem vesszőt, hanem pontosvesszőt teszünk közéjük. Pl. A kormány általános mozgósítást rendelt el; ennek következtében minden hadköteles férfinak be kellett vonulnia.

Magyarázó mondatok.

Az olyan összetartozó mellérendelt mondatokat, melyek közül az egyik a másiknak tartalmát magyarázza, magyarázó mondatoknak nevezzük.

Pl. Búsuljon a ló, elég nagy a feje.

Nem hiszem el; **ugyanis** nincs semmi bizonyítéka.

Ne félj tőlem, **hiszen** nem bántalak!

A magyarázó mondatokat összekapcsolhatjuk *kötőszóval* és *kötőszó nélkül* is.

Kötőszavai:

ugyanis, tudniillik, azaz, vagyis, mégpedig, úgymint, hiszen, hisz.

Ha a magyarázó mondat és a megelőző között kissé hosszabb szünetet tartunk, akkor nem vesszőt, hanem pontosvesszőt teszünk közéjük. Pl. Az orvos későn érkezett; ugyanis a beteg már kiszenvedett.

A kötőszó nélkül álló magyarázó mondat elé néha kettőspontot teszünk. Pl. Húntól ne félj; hajója nincs!

A mellérendelt mondatok öt fajtája tehát a következő:

kapcsolatos, ellentétes, választó,
következtető és magyarázó

mondatok.

Az összetett mondatokban használatos írásjelek:

A vessző használata:

1. A főmondat és a hozzátartozó mellékmondat közé mindig vesszőt teszünk, akár van kötőszó közöttük, akár nincs. Pl. Azt hallottam, itt volt a gazda. Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.

2. Mindig vesszőkkel választjuk el a főmondatától a közbeszúrt mellékmondatot. Elébe és utána is vesszőt teszünk. Pl. Európát, amely már úgyszólván szenvedett, újabb háború fenyegeti.

Az és, s, vagy, de, mert, hogy kötőszók után azonban nem teszünk vesszőt, ha nyomban a kötőszókra következik a közbeszúrt mellékmondat. Pl. Meghívunk, de ha nem jössz, akkor erőszakkal cipelünk el. Bizony, nem tudják, hogy míg mi rongyokban fetrengünk, sokan dőzsöléssel töltik idejüket.

3. Vessző választja el egymástól a mellérendelt mondatokat, akár főmondatok, akár mellékmondatok. Pl. Száll a madár, száll az ének. Gyakran öntöztettük a virágot, mégis elherdadt. Mind az egyik, mind a másik hibás.

A pontosvessző használata:

A pontosvesszőt csak az összetett mondatokban alkalmazzuk, mégpedig akkor, ha valamivel nagyobb szünetet tartunk, mint amekkorát a vessző jelöl. Rendesen hosszabb főmondatok között használjuk, amikor az összetett mondatban kifejezett gondolat részeit külön ki akarjuk emelni. Pl. A hazaszeretetnek nincs fokozata; ki érte mindenét nem áldozza föl, mindent megtagadott tőle.

A főmondatok közé nem teszünk pontosvesszőt, hanem mindig csak vesszőt, ha ezekkel a páros kötőszókkal vannak összekötve: vagy-vagy, majd-majd, részint-részint, nemcsak-hanem, sem-sem. Ezek ugyanis szorosabb kapcsolatot fejeznek ki. Pl. Vagy eleget teszték a kötelességteknek és tanultok; vagy maradjatok ki az iskolából.

A kettőspont használata.

(Lásd az idézetről szóló fejezetben.)

Gyakorlat:

Következő példamondataink végén lévő zárójelek közé írjuk be, hogy a mellérendelt mondatok melyik fajtájába tartoznak. Azután diktáltassuk le egyszer az egész szöveget.

Példák: Elmennék ródlizni, de anyám nem enged.

(.....) — Vigyél magaddal, én is a városba igyekszem.

(.....) — Nem bántunk, ne félj hát tőlünk! (.....)

— Vagy kifizeted adósságodat, vagy vége a barátságunknak.

(.....) — Megvette a ruhát, tehát volt pénze. (.....)

— Néha pontosan kézbesít a posta, néha nem. (.....)

— Ritkán szól, de okosat. (.....) — Csak az egyik

felét mondta el, a másik felét ugyanis elfelejtette. (.....)

— Tudásunk tesz bennünket naggyá, tehát tanuljunk.

(.....) — Magyarország nem volt, hanem lesz.

(.....)

Az idéző mondat.

Mikor más valakinek a szavaival élünk, vagyis azt mondjuk el, amit az a másik mondott, akkor idézünk.

Pl. Krisztus mondá: „*Szeresd felebarátodat!*”

„*Hol sok a szó, ott kevés a tett*”, mondja Széchenyi.

Az a mondat, amellyel idézünk, az **idéző mondat**; az idézett mondatnak pedig **idézet** a neve.

Kétfélekép lehet valakinek a mondását idéznünk:

1. *szóról-szóra, változtatás nélkül.* Pl. Isten hetedik parancsolata: „Ne lopj!”

2. *tárgyi mellékmondattá átalakítva.* Pl. Isten hetedik parancsolata, hogy ne lopjunk.

A beszélő nemcsak másnak a mondását idézheti, hanem a magáét is.

Pl. Már tegnap megmondtam: „Nem akarlak többé látni”.

Az idéző mondat háromféle helyet foglalhat el:

1. *Állhat az idézet előtt.*

Pl. A vezér így szólt katonáihoz: »Úgy látszik, az ellenség támadásra készül«.

2. *Következik az idézet után.*

Pl. »Úgy látszik, az ellenség támadásra készül«, szólt katonáihoz a vezér.

3. *Bele lehet szúrva az idézetbe.*

Pl. »Úgy látszik, — szólt katonáihoz a vezér —, az ellenség támadásra készül«.

A szó szerinti idézetet nagybetűvel szoktuk kezdeni és idézőjel („—“ vagy »—«) közé tesszük. — Nem szükséges az idézőjelet ismételni, ha az idéző mondat közbe van vetve. Pl. „Nem tűrünk semmit nehezebben, — mondotta Eötvös, — mint a megérdemlett megalázást”. Nem kell így írunk: „Nem tűrünk semmit nehezebben”, — mondotta Eötvös, — „mint a megérdemlett megalázást”.

Rövidebb mondatok mellől, ha az idéző és az idézett mondat között szoros a kapcsolat, sokszor egészen elhagyjuk az idézőjelet. Az idézetet ilyenkor kisbetűvel kezdjük. Pl. Azt tartja a közmondás: dolgozni sohasem szégyen. — Végszáva ez volt: szeresd holtodig édesanyádat.

Az olyan olvasmányokban, melyekben hosszabb beszélgetés van elmondva, rendszeren elhagyják az idézőjeleket, csak az idézet elejére tesznek egy-egy gondolatjelet, mert ez egyszerűbb.

Kiemelés végett nem kell a mondatnak egyes kifejezéseit idézőjelekkel ellátni. Egyszerűen csak húzzuk alá, nyomtatásban pedig szedjük dőlt vagy ritkított betűkkel. Pl. „fekete halál” helyett fekete halál. — A címeket se tesszük idézőjel közé, elég-gé megkülönbözteti a nagybetű. Pl. Horthy Kollégium. Kölcsey Himnusza. (Nem „Horthy Kollégium”. Kölcsey „Himnusza”.)

*

Ha az idéző mondat az idézet előtt áll, akkor kettőspontot teszünk utána. — Ha az idéző mondat az idézet után következik, akkor az idézet végére pont helyett vesszőt teszünk; a felkiáltó vagy kérdőjel azonban megmarad. — Ha az idéző mondat közbe van szúrva, akkor gondolatjelek közé foglaljuk.

Megjegyzendő: A kettőspont legtöbbször az idézet előtt szokott állni. Használjuk még akkor is, ha a figyelmet föl akarjuk kelteni egy-egy fontosabb szóra, gondolatra, vagy felsorolásra. Pl. Három rossz valóság van a világon: kárvallás, szégyenvallás és bűvallás. — Kettőspontot használunk még, ha az összetett mondat kötőszavát nyomatékos szólás szempontjából mellőzzük. Pl. Vagy ha elmúlt régi kedvetek: legyen a dal fájdalmas, merengő.

A hangsúly.

Beszéd közben vagy hangos olvasáskor nem minden szótagot ejtünk egyformán. Egyik-másik szótagot a többinél erősebben, nagyobb nyomatékkal mondjuk ki. Ennek a hangbeli nyomatéknak hangsúly a neve.

Szóhangsúly. A magyar szavakban az első szótagot szoktuk nagyobb nyomatékkal ejteni. Ezt az erősebb hangnyomatékot szóhangsúlynak nevezzük.

Pl. megüt, ágyterítő, fagyos, kilenc,
írogat, aggodalom, piros, ötszáz.

E szavak vastagbetűs részei hangsúlyos szótagok, a többiek pedig hangsúlytalanok.

Mondathangsúly. Beszéd vagy felolvasás közben nem hangsúlyozunk külön-külön minden szót. Csak a fontosabb szavak első szótagját emeljük ki hangsúly segítségével. Ezt nevezzük mondat-hangsúlynak.

Pl. Egyszer volt, | hol nem volt | volt egyszer egy | szegény ember.

Példánk világosan mutatja, hogy nemcsak a szavaknak, hanem a mondatoknak is van *hangsúlyos* és *hangsúlytalan* része.

Mondatainkban nem ejtünk minden szót külön-külön. A *hangsúlyos* szavakhoz szorosan hozzámondjuk a *hangsúlytalan* szavakat. Az ilyen egyszerre kimondott résznek, egy hangsúllyal összefoglalt szócsoporthoz *mondatszaksz* a neve.

A mondatzsakszt egyfolytában, megszakítás nélkül mondjuk ki. Az *egyes zsakszok között* azonban rövid *szüneteket tartunk*.

Pl. Schogy se | ízlett neki a | katonaélet.

Hanglejtés.

Beszénükben nemcsak hangsúlyos és hangsúlytalan részeket különböztetünk meg, hanem változtatjuk a *hangok magasságát* is. Egyszer *felvisszük*, máskor pedig *leeresztjük* a hangunkat. Ezt nevezzük *hanglejtésnek*.

Pl. Mi újság *otthon*?

Te is itt akarsz *hagyni*?

A hangmagasságot mind a két példamondatunkban az utolsóelőtti szótagig emeljük, azután hirtelen leeresztjük.

A hibás hangsúly vagy hanglejtés teljesen magyartalanná s nem egyszer értelmetlenné teszi beszédünket.

A magyarban a mondat végén sohasem szabad fölvenni a hangot. Ez az énekléshez hasonló hanglejtés idegenszerű és nagyon kellemetlen a fülnek.

Jelzős kifejezésekben a hangsúly rendesen a jelzőn van. Nem mehet át a jelzőről a jelzett szóra. Helytelen például: kevés idő, elsőrendű szabó, rossz ember, nagy szoba, barna könyv. Helyesen: kevés idő, elsőrendű szabó, rossz ember, nagy szoba, barna könyv.

A szórend.

A szavaknak a mondatban való sorrendjét **szórendnek** nevezzük. A magyar szórend nem olyan kötött mint a németé. *A szerint változik, hogy mit akarunk kiemelni.* Vigyázzunk mégis az alábbi fontos szabályokra:

1. Ha a mondat egyetlen mondatrészét sem emeljük ki, akkor elől áll az alany (jelzővel, ha van), utána a többi mondatrész, melyek egyaránt kerülhetnek az állítmány elé vagy után. Pl. Hunyadi megverte többször a törököket. (Vagy: Hunyadi többször megverte a törököket.)

2. Ha az állítmányt emeljük ki, akkor vele kezdjük a mondatunkat. Pl. Ég a ház. Menjetek híveim most haza.

A kiemelt mondatrész mindig az állítmány elé kerül. Pl. Követeli népünk az igazságot. Népünk követeli az igazságot. Az igazságot követeli népünk.

4. Összetett mondatokban a mellékmondat állítmányát ne vessük a mondat végére. Helytelen például: Tisztelettel kérem a Tekintetes Tanári Testületet, hogy engem az ösztöndíj elnyerésében támogatni kegyeskedjék. Helyesen: Tisztelettel kérem a Tekintetes Tanári Testületet, hogy kegyeskedjék engem az ösztöndíj elnyerésében támogatni.

Írásjelek.

Az eddig megismert írásjeleken kívül gyakran használjuk még a következő írásjeleket:

1. Gondolatjel. (—) Egyes gondolatok határozottabb elkülönítésére vagy félbeszakítására szolgál.

2. Kötőjel. (-) Használjuk: a sorok végén történő elválasztásnál; összetett szavakban

a lazább összetételek jelzésére; megkettőzött ige-kötők között, és az -e kérdőszócskát kapcsoljuk vele az ígéhez.

5. Zárójel. (—), [—]. Zárójelek közé tesszük a melleleg, magyarázatul odavetett szavakat, mondatrészeket vagy mondatokat.

4. Ismétlőjel. (") Akkor használjuk, ha takarékoságból a következő sor azonos helyén ugyanazt a szót nem akarjuk újból leírni.

5. Hiányjel. (') Egy-egy hangnak vagy szótagnak a hiányára figyelmeztet.

6. Több pont. (...) A gondolatok hirtelen félbeszakításának jelzésére használjuk. Továbbá, ha valamely szövegből kihagyunk egy részt, s a kihagyást jelölni akarjuk.

7. Felkiáltójel zárójelek között. (!) Ez figyelmeztetés a szövegnek egy-egy kitételére, szavára, rendestől eltérő írására.

8. Csillag. (*) Rendszerint a lap alján lévő jegyzetekre utal. Célszerűbb helyette kis számokat használni.

9. Szakaszjel. (§) Szakaszok vagy cikkek jele. Különösen a törvényhozásban használják.

Helyesírási tárgymutató.

- ábécé sorrendje és szükségessége 14.
 a, az határozott névelők használata 90.
 a, az határozott névelők felesleges halmozása 90, 91.
 aki, amely vonatkozó névmások felesleges használata 82.
 alany és állítmány egyeztetése 43, 44.
 alanyi és tárgyas igeragozás váltakozása 61, 62.
 alárendelt vagy mellékmondat helye az összetett mondatokban 102.
 arab és római számjegyek helyes használata 26, 78, 79.
 ami, amely vonatkozó névmások helyes használata 82.
 -at, -et, -iat, -tet igeképzők használata és írása 56.
 -atik, -etik, -latik, -tetik igeképzők szükségtelen használata 56.
 -ba, -be ragok használata 48.
 -ban, -ben ragok használata 48.
 birtokos és birtok viszonya 72.
 birtokos összetételű főnevek írása 73.
 birtokos személyragok és használatuk 72.
 ez helytelen írásmódja a számnevekben 79.
 egybeírás általános szabályai 34, 35.
 egy határozatlan névelő helytelen alkalmazása 90, 91.
 egyszerű mondatokban használt írásjelek 98, 99.
 -e kérdőszóeska helye az állítmánnyal kapcsolatban 13.
 elválasztás a sorok végén 22, 23.
 és, s kötőszók elé vessző kerül 111.
 és, s kötőszók elé nem teszünk vesszőt 91.
 felsőfok és középfok jelének írása 76.
 felszólító mód -j jelének pótlónyújtása 66, 67.
 feltételes mód szükségtelen használata 65.
 feltételes mód jele az alanyi és tárgyas igeragozásban 65.
 főnevek egyes és többes számának helyes használata 71.
 főnévi igenevekhez járuló birtokos személyragok van, kell, lehet, szabad, nincs igékkel kapcsolatban 73.
 hogy ige magyartalan használata műveltető igékkel kapcsolatban 55.
 hangsúly és hanglejtés 119.
 hasonulás, melyet írásban nem jelölünk 20, 67, 72.
 határozószókhoz járulhatnak ragok és képzők is 85, 86.
 hogy kötőszó helytelen halmozása 92.

- hosszú és rövid magánhangzók jelölése 15, 38.
 hosszú mássalhangzók írása 18.
 idegen szavak írása magyarosan 27, 28.
 idegen szavak írása idegenszerűen 28, 29.
 idézőjel használata és a vele kapcsolatos írásjelek 117, 118.
 ige és a tagadószóok különírása 89.
 igekötők egybe- és különírása az igével 89.
 ikerszavak írása 35.
 ikes és iktelen igék ragozása 58, 59, 60, 69.
 illeszkedés törvényszerűsége 15, 16.
 -i melléknévképző alkalmazása és a segítségével képzett szavak írása 26, 74, 75.
 indulatszók után használatos írásjelek 92.
 írásjelek az egyszerű mondatokban 98, 99.
 írásjelek az egyszerű mondatok végén 98.
 írásjelek az összetett mondatokban 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118.
 írásjelek az összetett mondatok végén 109.
 írásjelekről általában 120, 121.
 is szócska helve a ha kötőszóval kezdődő mondatokban 109.
 jelek, képzők és ragok írása és használata 38, 41.
 j és ly írása 17.
 -j módjellel pótlónyújtása a felszólító módban s, sz, z, st, szt, t és d tövű igékkel kapcsolatban 66, 67.
 -j pótlónyújtása a tárgyias személyragokban s, sz, z tövű igék előtt 61.
 j-vel kezdődő birtokos személyragok írásban nem jelölt hasonulása 72.
 jövő idő jelölése 63, 64.
 keltezés rövidítése 31.
 képzők, ragok és jelek írása és használata 38, 41.
 kettősront alkalmazása 113, 115, 117, 118.
 kiemelt mondatrész helye a mondatban 51, 120.
 kisbetűk használata 26.
 kötőszók elé vesszőt teszünk 91, 103, 111, 112.
 kötőszóval ne kezdjük mondatainkat 90, 92.
 középfok és felsőfok jelének írása 76.
 lesz és lett igék használata -va, -ve képzős határozó igenevekkel kapcsolatban 88.
 ly és j írása 17.
 magánhangzók illeszkedése 15, 16.
 magánhangzók rövid és hosszúságának jelölése 15, 38.
 mássalhangzók hasonulása 20, 67, 72.
 mássalhangzók hosszúságának jelölése 18.

- mássalhangzók pótlónyújtása 21, 61, 66, 67.
 meg kötőszó elé nem teszünk vesszőt 91.
 mellékmondat vagy alárendelt mondat helye az összetett mondatokban 102.
 melléknevek egybe- és különírása 76, 77.
 miatt és végett helyes használata 49, 50.
 miután kötőszó helyes használata összetett mondatokban 107, 108.
 múlt idő jelének írása 63.
 mutató és személyes névmások felesleges használata 81.
 műveltető igék helytelen körülírása hagy igével 55.
 nagybetűk használata 24, 25, 26.
 -nak, -nek, -nak a, -nek a birtokos személyragok felesleges használata 47.
 nem, ne, sem, se tagadószók használata 101.
 névelők felesleges használata a mondatok élén 90, 91.
 névelők használata 90.
 névmások egybe- és különírása 83.
 névutók egybe- és különírása 86, 87.
 össze- és különírása a névutóknak 86, 87.
 össze- és különírása az igekötőknek az igével 89.
 összetett melléknevek írása 76, 77.
 összetett mondatokban a vessző használata 103, 111, 112, 114.
 összetett mondatok egybekapcsolása kötőszóval vagy kötőszó nélkül 103.
 összetett mondatok általános írásjelei 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118.
 összetett mondatok végén használt írásjelek 109.
 összetett névmások írása 83.
 összetett szavak írásának általános szabályai 34, 35.
 összetett számnevek írása 83.
 páros testrészekről a magyar egyesszámban beszél 71.
 pontosvessző alkalmazása 113, 114, 115.
 pótlónyújtás, melyet az írásban jelölünk 21, 61, 66, 67.
 ragok, képzők és jelek írása és használata 38, 41.
 római és arab számjegyek helyes használata 26, 78, 79.
 rövid és hosszú magánhangzók pontatlan jelölése 15.
 rövid és hosszú mássalhangzók pontatlan jelölése 18.
 rövidítés a keltezésben 31.
 rövidítések és írásjeleik 30, 31.
 sem, se, nem, ne tagadószók használata 100, 101.
 s, és kötőszók elé vessző kerül 111.
 s, és kötőszók elé nem teszünk vesszőt 91.
 sor- és tőszámnevek számmal való jelölése 45.

- számnevek egybe- és különírása 78, 79.
 szavak elválasztása a sorok végén 22, 23.
 személyes és mutató névmások felesleges használata 81.
 szenvedő igék helytelen és helyes használata 81.
 szórend 120.
 tagadószők és az ige különírása 89.
 -tat, -tet, -at, -et igeképzők és írásuk 56.
 -tatik, -tetik, -atik, -etik igeképzők írása és szükségtelen használata 56.
 tárgyias és alanyi igeragozás váltakozása 61, 62.
 tárgyias igék ragozása 59, 60, 61, 69.
 tárgyias személyragokbeli -j pótlónyújtása s, sz, z tövű igékkel kapcsolatban 61.
 tárgyrág írása 45.
 tő- és sorszámnevek számmal való jelölése 45.
 vagy kötőszó elé vessző kerül 91.
 vagy kötőszó elé nem teszünk vesszőt 112.
 van és volt segédigék helytelen használata -va, -ve képzős határozó igenevekkel kapcsolatban 88.
 van, kell, lehet, lehetetlen, szabad, nincs mellett álló főnévi igenevekhez járuló birtokos személyragok 73.
 -va, -ve helytelen használata lesz és lett segédigékkel kapcsolatban 88.
 -va, -ve helytelen használata van és volt segédigékkel kapcsolatban 88.
 végett és miatt helyes használata 49, 50.
 vessző használata egyszerű mondatokban 98, 99.
 vessző használata összetett mondatokban 103, 111, 112, 114.

Tartalom.

<i>Előszó</i>	3
Nyelvrokonság	5
A magyar nyelv eredete	6
Nyelvünk fejlődéstörténete	7
Nyelvünk rétegződése	11
Nyelvünk szerkezete	12
HANGTAN: Magánhangzók	14
A hangrend és az illeszkedés törvényei	15
Mássalhangzók	17
A mássalhangzók hasonulása	19
A mássalhangzók pótlónyújtása	21
A szavak elválasztása. A szótag	22
Nagy- és kisbetűk használata	24
Az idegen szavak írása	27
Rövidítések	30
SZÓTAN: Egyszerű és összetett szavak	33
Képzők, ragok és jelek	36
Alap-, származék- és gyökérszavak. Szótövek	39
Mondatrészek—Szófajok	42
Mondatrészek	42
Allítmány	42
Alany	43
Tárgy	45
Jelző	45
Határozó	47
A mondatrészek és kérdéseik összefoglaló táblázata	51
Szófajok	53
Az igék és ragozásuk	54
Igeragozás	57
Alanyi igeragozás	58
Tárgyas igeragozás	59
Igeidők	62
Igemódok	64
Az igeragozás áttekintése	68
Igeragozási táblázat	69
A főnév	70
A birtokos személyragok és táblázatuk	71
A főnévi igenév	72

A melléknév	74
A melléknévi igenév	75
A melléknév fokozása	75
A számnév	78
A névmás	79
A határozószók	84
Névutók	86
Határozó igenév	87
Igekötők	88
A névelő	90
A kötőszó	91
Az indulatszó	92
A szófajok összefoglaló táblázata	93
Rokonértelmű szavak	93
Rokonértelmű szavak	93
Egyalakú szavak	94
Átvitt értelmű szavak	94
MONDATTAN: Egyszerű és összetett mondatok	95
Tőmondat vagy puszta mondat	95
Bővített mondat	95
Hiányos mondat	96
Az egyszerű mondat fajtái	96
Kijelentő mondat	96
Felkiáltó mondat	97
Felszólító mondat	97
Óhajtó mondat	97
Kérdő mondat	97
Állító és tagadó mondat	100
Az egyszerű mondatok összefoglaló táblázata	101
Az összetett mondat	101
Az összetett mondat fajtái	102
Többszörösen összetett mondat	103
Alárendelt mondatok	104
Alanyi mellékmondat	104
Tárgyi mellékmondat	105
Jelző mellékmondatok	106
Határozó mellékmondatok	106
Feltételes mellékmondat	108
Megengedő mellékmondat	108
Mellérendelt mondatok	110
Kapcsolatos mondatok	110
Ellentétes mondatok	111
Választó mondatok	112

Következtető mondatok	...	...	...	...	...	...	112
Magyarázó mondatok	...	...	...	...	...	...	113
Az idéző mondat	...	...	...	...	...	...	116
A hangsúly	...	...	...	...	...	...	118
Szóhangsúly	...	...	...	...	...	...	118
Mondathangsúly	...	...	...	...	...	...	118
Hanglejtés	...	...	...	...	...	...	119
A szórend	...	...	...	...	...	...	120
Írásjelek	...	...	...	...	...	...	120
<i>Helyesírási tárgymutató</i>	...	...	...	...	...	...	122

Értelemzavaró sajtóhibák:

ural-ajtáji helyett ural-altáji	...	...	...	...	...	...	7
ábécéből kimaradt a gy betű	...	...	...	...	...	...	14

